

Kiusaamisen ennaltaehkäisy ja kiusaamiseen puuttuminen kouluissa henkilökunnan kokemana

Mona Kauppinen & Oona Kuusinen

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma
Artikkelimuotoinen
Kevätlukukausi 2022
Opettajankoulutuslaitos & Kasvatustieteen laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Kauppinen, Mona & Kuusinen, Oona. 2022. Kiusaamisen ennaltaehkäisy ja kiusaamiseen puuttuminen kouluissa henkilökunnan kokemana. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos ja Kasvatustieteen laitos. 49 sivua.

Kiusaaminen on aiheena ajankohtainen, sillä tuoreen Kouluterveyskyselyn mukaan koulukiusaamisen kokeminen on lisääntynyt viime vuosiin verrattuna. Tutkimuksemme tarkoituksena oli selvittää, missä määrin koulujen henkilökunta kokee, että heillä on käytössä koko koulun yhteinen malli kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja kiusaamiseen puuttumiseen. Tutkimme myös eroavatko henkilökunnan kokemukset toisistaan sekä selittävätkö koulun demografiset tekijät tai jokin kiusaamisen vastainen ohjelma henkilökunnan kokemusta. Koulun henkilökunnan kokemuksia ja niiden välisiä eroja kiusaamisen ennaltaehkäisystä ja siihen puuttumisesta ei ole tutkittu aiemmin.

Tutkimus on toteutettu osana Yhteistyöllä hyvinvointia kouluyhteisöön - tutkimushanketta. Aineisto on kerätty tammikuussa 2020 Keski-Suomen peruskouluista. Kyselyyn vastasi 437 henkilökunnan jäsentä 48 eri koulusta ja 13 kunnasta. Analysoimme aineistoa Pearsonin korrelaatiokertoimella, yksisuuntaisella varianssianalyysillä sekä lineaarisella regressioanalyysillä.

Tulokset osoittivat, että henkilökunnan kokemusten välillä oli eroa. Etenkin rehtorit erosivat muusta henkilökunnasta. Kiusaamisen vastaisista ohjelmista ainoastaan KiVa Koulu -ohjelmalla oli myönteinen ja tilastollisesti merkitsevä yhteys henkilökunnan kokemuksiin.

Tutkimuksemme antoi arvokasta tietoa siitä, mitkä tekijät vaikuttavat henkilökunnan kokemukseen yhteisestä kiusaamisen vastaisesta mallista. Tuloksiamme voivat hyödyntää kiusaamisen vastaisten ohjelmien suunnittelijat sekä koulujen henkilökunta.

Asiasanat: kiusaaminen, kiusaamisen ennaltaehkäisy, kiusaamiseen puuttuminen, sosioekologinen teoria

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	2
SISÄLTÖ	3
1 JOHDANTO	4
1.1 Kiusaaminen ilmiönä	5
1.2 Kiusaamisen vastaisen työn elementit.....	8
1.3 Kiusaamisen vastaiset ohjelmat.....	10
1.4 Tutkimustehtävä	19
2 TUTKIMUSMENETELMÄT	22
2.1 Tutkimusaineisto.....	22
2.2 Mittarit ja muuttujat	23
2.3 Aineiston analyysi	25
2.4 Eettiset ratkaisut.....	25
3 TULOKSET	27
3.1 Kuvailevat tunnusluvut ja korrelaatiot	27
3.2 Henkilöstöryhmien väliset erot	29
3.3 Koulun demografisten tekijöiden ja kiusaamisen vastaisten ohjelmien yhteys kokemukseen kiusaamisen vastaisista malleista	31
4 POHDINTA	33
4.1 Tulosten tarkastelu	33
4.2 Vahvuudet, rajoitukset ja jatkotutkimustarpeet.....	36
4.3 Johtopäätökset ja käytännön sovellukset	38
LÄHTEET	40

1 JOHDANTO

Kiusaaminen on ilmiö, jonka määrittelystä tutkijat ovat käyneet jo vuosikymmeniä kiivasta keskustelua (Hellström ym., 2021). Kiusaaminen koetaan maailmanlaajuisesti yleiseksi ongelmaksi kouluissa, ja merkittävä osa oppilaista kokee sitä edelleen (Herkama ym., 2017; Kärnä ym., 2011; Salmivalli ym., 2021). Suomessa Kouluterveyskyselyiden mukaan koulukiusaaminen oli laskussa vuodesta 2008 vuoteen 2019 saakka. Kuitenkin uusimman Kouluterveyskyselyn (2021) mukaan oppilaat kokivat kiusaamisen lisääntyneen kahden vuoden takaiseen Kouluterveyskyselyyn verrattuna (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos, 2021). Keskustelu kiusaamisen nykytilanteesta onkin aiheellinen, sillä joulukuussa 2020 koko Suomea järkytti tapaus, jossa 16-vuotias poika sai surmansa pitkään jatkuneen koulukiusaamisen ja raajan väkivallan seurauksena (MTV, 2021). Lisäksi vuosien takaiset Jokelan (2007) ja Kauhajoen (2008) kouluampumistapaukset muistuttavat meitä siitä, mihin kiusaaminen voi pahimmillaan johtaa. Aihe on siis erittäin ajankohtainen ja se on otettava vakavasti, jotta vastaavilta tilanteilta vältytään tulevaisuudessa.

Koulu on merkittävä sosiaalinen ympäristö oppilaille, koska he viettävät siellä suuren osan lapsuudestaan ja nuoruudestaan (Herkama ym., 2017). Tästä syystä henkilökunnan tulee tehdä kaikkensa kiusaamisen poistamiseksi, jotta oppilaille olisi turvallinen kouluympäristö, jossa ei hyväksytä kiusaamista sekä sen ennaltaehkäisyyn ja siihen puuttumiseen osallistuvat kaikki. Perusopetuslain (628/1998) 29§:n mukaan lapsella on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön ja näin ollen Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2014, s. 27) mukaan kouluissa tulee edistää hyvinvointia sekä turvallisuutta. Opetuksen järjestäjää vaaditaan myös laatimaan suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi kiusaamiselta (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, 2014, s. 79).

Vaatimuksista huolimatta koulut eivät kuitenkaan pysty suojaamaan oppilaita täysin kiusaamiselta ja huolta herättää etenkin opettajien riittämätön koulu- ja koulun henkilökunnan on tärkeä tietää ja saada koulutusta erilaisista kiusaamisen vastaisista

menetelmistä, jotta he osaavat toteuttaa kiusaamisen vastaista toimintaa (Waasdorp ym., 2021). Koko koulun yhteisen lähestymistavan on todettu vähentävän kiusaamisen määrää merkittävästi (Gaffney ym., 2021), minkä vuoksi on tärkeää, että koko koulun henkilökunta on mukana kiusaamisen vastaisessa työssä. Suomessa käytetään erilaisia kiusaamisen vastaisia ohjelmia, joita ovat muun muassa Askeleittain, Friends, KiVa Koulu, Lions Quest, tuki- ja kummioppilastoiminta, VERSO ja Yhteispeli (Elo & Lamberg, 2018; Laitinen ym., 2020). Suurin osa kiusaamisen vastaisista ohjelmista on koko koulun yhteisiä (Gaffney ym., 2021), mikä on oleellista kiusaamisen vastaisessa työssä, sillä hyvästä ohjelmasta ei ole hyötyä, mikäli koko koulun henkilökunta ei sitoudu sen käyttöön (Laitinen ym., 2020).

Koulun henkilökunnan kokemuksia ja niiden välisiä eroja kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja siihen puuttumiseen liittyen ei ole tutkittu aiemmin, joten haluamme perehtyä aiheeseen. Tässä tutkimuksessa tarkastelemme missä määrin koulujen henkilökunta kokee, että kouluilla on käytössä yhteinen malli kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja kiusaamiseen puuttumiseen. Selvitämme myös eroavatko henkilökunnan kokemukset toisistaan ja mitkä tekijät selittävät tätä kokemusta. Erityisesti kiinnostuksen kohteena on, miten käytössä olevat kiusaamisen vastaiset ohjelmat selittävät henkilökunnan kokemusta. Tutkimme myös, miten demografiset tekijät; koulutyyppe ja koulun koko selittävät yhteistä kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja kiusaamiseen puuttumisen mallia. Tutkimuksemme tavoitteena on valottaa koulun henkilökunnan kokemuksia kiusaamisen vastaisista malleista.

1.1 Kiusaaminen ilmiönä

Kiusaaminen on monitahoinen psykososiaalinen ongelma (Smith ym., 2004), mikä nähdään yhtenä aggressiivisen käyttäytymisen muotona (Salmivalli, 2010; Ttofi & Farrington, 2011). Tyypillisesti kiusaaminen kiteytetään kolmeen kriteeriin, joita ovat tahallisuus, toistuvuus ja vallan epätasapaino (Olweus, 1992). Tahallisuudella ja toistuvuudella tarkoitetaan sitä, että kiusaaminen kohdistetaan

yhtä tai useampaa henkilöä kohtaan pitkän ajan kuluessa (Olweus, 1992; Saarento & Salmivalli, 2015; Salmivalli, 2010; Ttofi & Farrington, 2011). Se erotetaan yksittäisistä negatiivisista teoista, jotka voivat kohdistua eri yksilöihin yksittäisissä tilanteissa (Olweus, 1992).

Kiusaamisen dynamiikan ytimessä on vallan epätasapaino kiusaavan ja kiusatun välillä (Garandeu, 2014; Olweus, 1992; Saarento ym., 2015), mikä erottaakin sen muista aggression muodoista (Garandeu, 2014). Vallan epätasapaino voi johtua esimerkiksi fyysisestä voimasta, asemasta ryhmässä, ryhmän koosta tai psykologisista tekijöistä (Menesini & Salmivalli, 2017; Smith ym., 2004). Tällöin kiusatun on vaikea puolustautua tai on ylipäänsä jossain määrin avuton kiusaavan edessä (Garandeu & Cillessen, 2006; Olweus, 1992). Valtaa saavutetaan myös kohdistamalla kiusaaminen uhrin haavoittuvuuksiin (Menesini & Salmivalli, 2017). Kiusaaminen voidaan erottaa suoraan ja epäsuoraan kiusaamiseen, jolloin suora kiusaaminen tapahtuu avoimesti hyökäten kiusattua kohtaan, kun taas epäsuora kiusaaminen enemmänkin sosiaalisena eristämisenä tai ryhmästä poissulkemisena (Baldry, 2004; Olweus, 1992).

Kiusaamista on käsitelty jo 1990-luvulta lähtien ryhmäilmiönä, jossa useimmat ryhmän jäsenet ovat mukana (Saarento & Salmivalli, 2015). Se ei koske vain kiusaavia ja kiusattuja, vaan koko kouluyhteisöä sekä vertaisryhmiä, sillä suotuisten vertaisasenteiden ja negatiivisen kouluilmapiirin on todettu olevan yhteydessä kiusaamiseen (Saarento ym., 2015; Swearer ym., 2006). Kiusaamista on todettu esiintyvän enemmän luokissa, joissa vertaisasema ja valta keskittyvät harvoin yksilöihin koko luokan sijaan (Menesini & Salmivalli, 2017). Kiusaamista tapahtuu useimmiten vertaisryhmien läsnäollessa (Smith ym., 2004) ja sitä useammin, kun luokkatoverit auttavat ja vahvistavat kiusaamista tai silloin, kun he eivät pysty puolustamaan kiusattua (Hellström ym., 2021.) Näin ollen yksittäisten kiusaajien ja uhrien lisäksi kiusaamiseen liittyy muitakin osallistujia, jotka omaksuvat tiettyjä rooleja kiusaamistapauksen aikana, kuten avustava, kannustava, lohduttava tai passiivinen rooli (Garandeu, 2014; Garandeu & Cillessen, 2006; Smith ym., 2004). Näitä rooleja ohjaavat erilaiset asenteet, tunteet sekä motivaatiot (Salmivalli, 2010).

Vertaisryhmällä on oleellinen merkitys myös kiusaavien valta-aseman saavuttamisessa (Garandau, 2014; Hellström ym., 2021; Herkama ym., 2017; Salmivalli, 2010), sillä oppilaat palkitsevat usein kiusaavia nauramalla, katsomalla tai osallistumalla kiusaamiseen ja vain harvoin haastavat kiusaamiskäyttäytymistä (Herkama ym., 2017). Kiusaavat voivat myös manipuloida koko vertaisryhmää harjoittamalla epäsuoran kiusaamisen muotoja, kuten ryhmän ulkopuolelle jättämistä (Garandau, 2014). Kiusaaminen ja sen monimuotoisuus tulee ymmärtää koko koulun yhteisenä asiana, eikä sitä voida käsitellä pelkästään yksilöllisistä piirteistä johtuvana ongelmana (Herne, 2014).

Sosioekologinen teoria kiusaamistutkimuksessa. Kiusaamisen ja sen uhriksi joutumisen esiintyvyyttä ja jatkuvuutta selitetään usein sosioekologisen mallin avulla, jossa keskitytään ymmärtämään ihmisen yksilöllisten ominaisuuksien vuorovaikutusta sosiaalisessa ympäristössä, jossa kiusaamista tapahtuu (Hong & Espelage, 2012; Espelage, 2014). Kiusaamistutkimuksessa käytetty sosioekologinen ajattelumalli perustuu Bronfenbrennerin (1979) ekologiseen systeemiteoriaan, joka kuvaa ihmisen kehitystä ja sosiaalistumista. Härkönen (2007) on kutsunut tätä teoriaa myös ihmisen kehityksen teoriaksi. Teoria sisältää viisi sisäkkäistä tasoa, jotka ovat mikro-, meso-, ekso-, makro- ja kronosysteemi (Bronfenbrenner, 1979; Härkönen, 2007; Mazzone ym., 2021). Ensimmäinen, sisin taso on mikrosysteemi, joka käsittää kaikki ympäristöt, joissa henkilö on osallisena. Tällaisia ympäristöjä ovat esimerkiksi koti tai luokka. Mesosysteemi käsittää kahden tai useamman mikrosysteemissä esiintyvän ympäristön ja pyrkii selittämään niiden välisiä yhteyksiä. Seuraava taso, eksosysteemi, käsittää samalla tavalla kahden tai useamman ympäristön väliset suhteet, mutta toiseen ympäristöistä henkilö ei ole suoraan osallisena, vaan siellä tapahtuvat asiat vaikuttavat epäsuorasti henkilöön. Tällaisia ympäristöjä voivat olla esimerkiksi erilaiset aikuisten ympäristöt, joissa lapsi ei ole osallisena. Makrosysteemi sisältää kulttuurisia normeja ja uskomuksia. Ekologisen teorian viimeinen taso on kronosysteemi, joka kuvaa ympäristöjen kehitystä ja ajan kuluessa tapahtuvia muutoksia.

Kiusaamisen vastaisessa työssä tulee kiinnittää huomiota kiusaamiskäyttäytymiseen ryhmäilmiönä sekä pohtia yksilöiden sijaan yksilöiden ja näiden eri

järjestelmätasojen keskinäisiä suhteita (Hong & Espelage, 2012). Kiusaamisen moninaisuutta ei välttämättä huomioida kouluissa tapahtuvissa kiusaamisen vastaisissa interventioissa ja siksi kyseisten ohjelmien tehokkuutta täytyy arvioida perusteellisesti (Hong ja Espelage, 2012). Koska kiusaaminen nähdään ryhmäprosessina, se vaatii systemaattisen lähestymistavan kiusaamisen korjaamiseen (Smith ym., 2004). Vertaisten lisäksi lapset ja nuoret ovat vuorovaikutuksessa muidenkin sosiaalisten kontekstien, kuten aikuisten kanssa, jotka vaikuttavat heihin (Saarento & Salmivalli, 2015). Kaikki nämä kontekstit sisältyvät sosiaaliseen ekologiaan, joka toimii teoreettisena pohjana kiusaamisen vastaisille ohjelmille (Saarento & Salmivalli, 2015). Jotta kiusaaminen vähentyisi, edellyttää se kouluissa sosioekologista lähestymistapaa niin interventioiden suunnittelussa kuin arvioinnissa (Hong & Espelage, 2012).

1.2 Kiusaamisen vastaisen työn elementit

Kouluilla opetuksen järjestäjä laatii oppilashuoltosuunnitelman, jonka tarkoituksena on suojata oppilaita kiusaamiselta, väkivallalta sekä häirinnältä (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, 1287/2013, 13§). Kouluilla saattaa olla käytössä erilaisia koko koulun yhteisiä kiusaamisen vastaisia ohjelmia, joita on kehitetty useita viime vuosien aikana (Saarento ym., 2015; Ttofi & Farrington, 2011). Niiden tarkoituksena on toimia samanaikaisesti koulukontekstin moniulotteisilla tasoilla (Saarento ym., 2015; Smith ym., 2004). Kiusaamisen vastaisissa ohjelmissa yhdistyy useimmiten ennaltaehkäisevät toimet, kuten kiusaamiseen liittyvien asioiden opettaminen ja niistä puhuminen oppilaiden kanssa sekä kiusaamiseen suoraan puuttuminen (Johander ym., 2020). Tyypillistä kiusaamisen vastaisessa työssä on tuoda esille selkeät määritelmät ja esimerkit siitä, mikä on kiusaamista sekä tehdä selväksi, ettei tällainen käyttäytyminen ole hyväksyttävää (Gaffney ym., 2021). Muita merkittäviä tekijöitä kiusaamisen vähentämisessä ovat kiusaamisen vastainen työ, luokkahuoneen säännöt, vanhempien tiedotus, vertaistoiminta, uhrien kanssa työskenteleminen, yhteistyö ja mielenterveysyö (Gaffney ym., 2021).

Ennaltaehkäisy- ja puuttumistoimien kohdentaminen koko vertaisryhmään on tärkeää, jotta vertaisten keskuudessa vallitsisi kiusaamisen vastainen ilmapiiri (Menesini & Salmivalli, 2017; Garandeau ym., 2016). Koulukiusaamisen vastaiset ohjelmat keskittyvätkin nykyään yhä useammin sivullisten rohkaisemiseen (Espelage, 2014). Vertaisten osallistamisella, kuten pienryhmäkeskusteluilla tai ryhmäleikeillä, joissa vuorovaikutus tapahtuu luonnollisesti, on todettu olevan merkittävä vaikutus kiusaamisen vähenemiseen (Gaffney ym., 2021). Myös vanhemmille suunnattu tiedottaminen ja kiusaamisen vastaisesta ilmapiiristä kertominen ovat yhteydessä kiusaamisen vähenemiseen (Gaffney ym., 2021). On siis tärkeää lisätä sekä opettajien, oppilaiden että vanhempien tietoisuutta keskeisestä osuudestaan kiusaamisen torjumisessa ja uhrien tukemisessa (Saarento ym., 2015).

Opettajat voivat vaikuttaa monilla tavoin oppilaiden kiusaamisen dynamiikkaan ja kiusaamisprosessiin (Saarento ym., 2015; Smith ym., 2004). He voivat olla valppaana ja puuttua kiusaamiseen tarvittaessa tai puolestaan jättää kokonaan huomiotta kiusaamisen, kun sitä tapahtuu (Smith ym., 2004). Luokkahuonekäytäntöjen ja opettajien asenteiden on havaittu olevan yhteydessä kiusaamisen esiintyvyyteen (Menesini & Salmivalli, 2017; Saarento ym., 2013). On myös havaittu, että opettajien paheksuvat asenteet kiusaamista kohtaan vähentävät oppilaiden kiusaamiskäyttäytymistä (Menesini & Salmivalli, 2017). Lisäksi kiusaamisen on todettu olevan vähäisempää luokissa, joissa opettajat tukevat oppilaita, ovat sitoutuneita ja reagoivat tehokkaasti kiusaamiseen (Swearer ym., 2006). Opettajien aktiiviseen puuttumiseen vaikuttaa myös heidän keskinäinen yhteistyönsä ja avoin kommunikointi, sillä avoimuuden on todettu auttavan opettajia tukemaan kiusaavia oppilaita heidän käyttäytymisensä muuttamisessa (Kollerová ym., 2021). Etenkin kokeneiden opettajien olisi hyödyllistä toimia muiden opettajien mentoreina kiusaamisen vastaisessa työssä, sillä se on todettu ainoaksi yksittäiseksi opettajan ominaisuudeksi, jolla on johdonmukaisesti positiivisia vaikutuksia aktiiviseen kiusaamiseen reagointiin (Kollervá ym., 2021).

Hyvin vähän on tutkittu sitä, miten koko koulun henkilökunta käyttää erilaisia lähestymistapoja puuttuessa kiusaamiseen, sekä sitä, miten tehokkaita ne

ovat (Johander ym., 2020). Vaikkei koulun henkilökunnan kokemuksia koulun yhteisistä malleista kiusaamiseen liittyen ole tutkittu, on henkilöstöryhmien todettu eroavan jollain tapaa toisistaan. Waasdorpin ja kollegoiden (2021) tutkimuksesta kävi muun muassa ilmi, että henkilökunnan vastauksissa oli eroja liittyen luokkatasoihin. Alakoulun henkilökunnalla havaittiin olevan suurempi todennäköisyys reagoida kiusaamiseen yläkoulun ja lukion henkilökuntaan verrattuna. Tätä selittää osaksi se, että yläkoulussa on monimutkaisempi organisatorakenne, minkä vuoksi opettajat saattavat kokea olevansa vähemmän vastuussa kiusaamisen vastaisesta työstä kuin alakoulussa (Salmivalli ym., 2021). Sainion ja kollegoiden (2020) tutkimuksessa puolestaan havaittiin, että koulunkäynninohjaajat olivat opetushenkilöstöä ja rehtoreita huolestuneempia oppilaiden ongelmakäyttäytymisestä, johon sisältyi muun muassa kiusaaminen. Capp ja kollegat (2020; 2021) ovat havainneet, että hallintohenkilökunta kokee koulun ilmapiirin ja henkilökunnan väliset suhteet muita henkilöstöryhmiä myönteisemmiksi. Kopaneva ja Sias (2015) nostavat puolestaan esiin, että yritysmaailmassa johdon käsitykset yrityksen missioista ja strategioista ovat muuta henkilökuntaa myönteisempiä.

Koulun henkilökunnan sisällä kokemukset kiusaamisen vastaisesta työstä voivat olla hyvinkin vaihtelevia. Onkin mahdollista, että koulun henkilökunta muodostaa tällaisia ”mikroilmapiirejä”, joiden kokemukset eroavat toisistaan (Capp ym., 2020; Voight ym., 2015). Siksi olisi tärkeää selvittää koko koulun henkilökunnan kokemuksia kiusaamisen vastaiseen työhön liittyen, sillä esimerkiksi rehtoreiden ja koulunkäynninohjaajien kokemukset voivat hyvinkin vaihdella toisistaan.

1.3 Kiusaamisen vastaiset ohjelmat

Suomessa kiusaamisen vastaiseen työhön suositellaan käytettäväksi erilaisia näyttöön perustuvia ohjelmia (Laitinen ym., 2020), sillä näyttöön perustuvien kiusaamisen vastaisten ohjelmien on todettu vähentävän merkittävästi kiusaamisen määrää ja kiusatuksi tulemisen eri muotoja (Laitinen ym., 2020; Salmivalli

ym., 2011; Ttofi & Farrington, 2011). Lisäksi on todettu, että koko koulun yhteinen lähestymistapa vähentää kiusaamista merkittävästi ja suurin osa kiusaamisen vastaisista ohjelmista onkin koko koulun yhteisiä ohjelmia, joissa huomioidaan sekä vertaiset että opettajat (Gaffney ym., 2021; Saarento & Salmivalli, 2015). Tehokkaimmiksi on todettu ohjelmat, jotka ovat pitkäkestoisia ja niitä toteutetaan määrätietoisesti ja intensiivisesti (Ttofi & Farrington, 2011) sekä sellaiset, joiden toteutumista on seurattu kouluissa (Smith ym., 2004). Näyttöön perustuvien kiusaamisen vastaisten ohjelmien on myös todettu vähentävän kiusaamista todennäköisemmin kuin koulujen omien toimintamallien tai toimintatapojen, jotka on koettu epäselviksi (Johander ym., 2020). Koulun omien toimintamallien ongelma on myös siinä, ettei niiden vaikuttavuudesta ole näyttöä (Laitinen ym., 2020).

On tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että yhteisiä kiusaamisen vastaisia ohjelmia toteutetaan tarkasti eikä niitä muuteta, jotta varmistetaan toimenpiteiden olevan tehokkaita (Johander ym., 2020; Smith ym., 2004). Lisäksi on huomioitava, että on olemassa tiettyjä sisällöllisiä tekijöitä, jotka vaikuttavat toisia enemmän kiusaamisen vastaisen ohjelman tehokkuuteen (Gaffney ym., 2021). Koko koulun yhteisiä näyttöön perustuvia kiusaamisen vastaisia ohjelmia käytönotettaessa, etenkin alussa saadulla tuella ja ohjauksella vaikuttaa olevan merkitystä niiden pysyvyyteen (Sainio ym., 2020). Koulutuksen jatkuvuus olisi tärkeää, sillä on havaittu, että koulut alkavat toimimaan omien toimintamallien mukaan, mitä enemmän koulutuksesta on mennyt aikaa (Johander ym., 2020).

Käytämme tässä tutkimuksessa aineistona Sainion ja Hämeenahon (2020a) koulun hyvinvointityön ja työyhteisön hyvinvoinnin raportti 2020 Keski-Suomi -työssä käytettyä kyselyä. Sainion ja Hämeenahon (2020a) kyselyssä mukana olleita kouluissa käytössä olevia ohjelmia olivat Kouluruokailusuositus, Liikkuva koulu, tuki- ja kummioppilastoiminta, KiVa Koulu, Lions Quest, VERSO, Yhteispeleli, Maltti-ryhmäkuntoutus, Friends, Askeleittain, Prokoulu ja ART. On hyvä huomioida, että nämä ohjelmat ovat vaihtelevasti näyttöön perustuvia ohjelmia ja esimerkiksi tuki- ja kummioppilastoiminnasta ei ole selkeää tutkimusta kiusaamisen vastaisena ohjelmana. Näistä ohjelmista tukioppilastoiminta, KiVa

Koulu sekä VERSO ovat hyväksytysti päässeet arvioitavaksi Kansallisen koulutuksen arviointikeskukseen kiusaamisen vastaisena ohjelmana (Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, 2022). Arviointi antaa tietoa kiusaamisen vastaisista menetelmistä, niiden toimivuudesta, tuloksellisuudesta sekä kehittämistarpeista (Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, 2022).

Tässä tutkimuksessa keskitytään kuuteen eri kiusaamisen vastaiseen ohjelmaan, jotka ovat tuki- ja kummioppilastoiminta, KiVa Koulu, Lions Quest, VERSO, Yhteispeli sekä Friends, sillä nämä ovat eniten käytettyjä kiusaamisen vastaisia ohjelmia Keski-Suomen alueella (Sainio & Hämeenaho, 2020a). Jätimme tutkimuksesta pois hyvin vähän käytössä olevat ohjelmat, kuten Askeleittain, Prokoulu ja ART, sekä ohjelmat, joiden yhteys kiusaamisen vastaiseen työhön ei ole selkeä. Tällaisia ohjelmia olivat Kouluruokailusuositus, Liikkuva koulu sekä Malti-ryhmäkuntoutus. Kyseisiä ohjelmia (poislukien Askeleittain) ei myöskään ollut esiteltyä kiusaamisen vastaiseen työhön kehitettyinä menetelminä (Laitinen ym., 2020).

Tuki- ja kummioppilastoiminta

Mannerheimin lastensuojeluliitto on kehittänyt tuki- ja kummioppilastoimintaa kouluissa jo 1970-luvulta saakka (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2021). Käytämme tässä kuvauksessa lähteinä Mannerheimin lastensuojeluliiton verkkosivuja (2021) ja raporttia (2016), sillä tuki- ja kummioppilastoiminnasta ei ole tutkimuksia kiusaamiseen liittyen. Toiminnan keskeisenä tavoitteena on ehkäistä kiusaamista luomalla yhteisöllisyyttä koulun oppilaiden välille sekä torjua yksinäisyyttä.

Tukioppilaiden tehtäviin kuuluu kertoa kiusaamistapauksista aikuisille sekä rohkaista ja tukea kiusatuksi joutuneita. Kummioppilaiden tehtäviin kuuluu erityisesti uusien ekaluokkalaisten turvallisen koulun aloituksen tukeminen. Ero tuki- ja kummioppilastoiminnan välillä on siinä, että tukioppilastoiminta on 7.-9.-luokkalaisille yläkoululaisille suunnattu toiminta, kun taas kummioppilastoimintaa järjestetään alakouluissa ja kummioppilaina toimivat yleensä 5.-6.-luokkalaiset. Mannerheimin lastensuojeluliitto tuottaa tuki- ja

kummioppilastoimintaan materiaaleja sekä koulutuksia. Etenkin tukioppilastoimintaan tukioppilaat saavat vähintään kahdentoista tunnin mittaisen peruskoulutuksen. Kummioppilaille tulee myös antaa koulutusta joko kevään tai syksyn aikana tai muun tunne- ja vuorovaikutus harjoittelun ohella. Useimmiten oppilaat ovat kuitenkin saaneet jo omista kummeistaan mallin, kuinka tulee toimia.

KiVa Koulu

Tutkimuksemme kiusaamisen vastaisista ohjelmista KiVa Koulu on ohjelmana eniten tutkittu ja sen vaikuttavuudesta kiusaamiseen liittyen on eniten näyttöä. Ohjelman lyhenne tulee ilmauksesta ”Kiusaamista Vastaan” (Kärnä ym., 2011; Gaffney ym., 2021; Herkama ym., 2017; Yun & Salmivalli 2021). KiVa Koulu on koko koulun kiusaamisen vastainen ohjelma, jonka konkreettiset, järjestelmälliset ja näyttöön perustuvat työkalut ovat suunnattu koko kouluyhteisölle, niin oppilaille, opettajille, vanhemmille kuin koulun henkilökunnalle (Johander ym., 2020; Sainio ym., 2019; Gaffney ym., 2021; Yun & Salmivalli, 2021). KiVa Koulu -ohjelmassa kiusaaminen nähdään nimenomaan ryhmäilmionä (Herkama ym., 2017). Sen tärkeimpänä ajatuksena on vaikuttaa koko vertaisryhmään vähentämällä kiusaajien saamia sosiaalisia palkkioita (Herkama ym., 2017; Sainio ym., 2019; Yun & Salmivalli, 2021).

KiVa Koulu -ohjelmaa on alettu kehittämään vuonna 2006 yhteistyössä Turun yliopiston sekä oppimisen tutkimuskeskuksen kanssa Suomen peruskouluihin (Kärnä ym., 2011; Sainio ym., 2019; Yun & Salmivalli 2011). Vuoden 2008 lopussa KiVa Koulu -ohjelmasta lähetettiin tiedote sekä sen sisällöistä että mahdollisuudesta osallistua ohjelmaan (Sainio ym., 2019). Muutamassa vuodessa yli 90 prosenttia Suomen kouluista oli ottanut KiVa Koulu -ohjelman käyttöön (Johander ym., 2020; Sainio ym., 2019; Yun & Salmivalli 2021) ja edelleen sillä on aktiivista käyttöä, vaikka toki sen käyttö on hieman hiipunut (Sainio ym., 2019). Suomen lisäksi KiVa Koulu -ohjelmaa toteutetaan myös ulkomailla 20 eri maassa (Yun & Salmivalli, 2021).

KiVa Koulu -ohjelmaa on kuvattu useissa sitä koskevissa tutkimuksissa ja ohjelman verkkosivuilla (ks. Gaffney ym., 2021; Garandeanu ym., 2014; Herkama

ym., 2017; Johander ym., 2020; Sainio ym., Ttofi & Farrington, 2011; 2019; Yun & Salmivalli 2021). Ohjelma sisältää kaikille koulun oppilaille suunnattuja ennaltaehkäiseviä sekä suoraan kiusaamistapauksiin kohdistuvia toimia. Yleiset toimenpiteet KiVa Koulu -ohjelmassa ovat ensisijaisesti ennaltaehkäiseviä ja tällaisia ovat muun muassa KiVa-oppitunnit. Oppitunteja toteutetaan ensimmäisellä, neljännellä ja seitsemännellä luokalla. Oppitunneilla on tarkoitus lisätä tietoisuutta kiusaamiseen liittyen ja kaikkien vastuuta puuttua rakentavasti kiusaamiseen. Muita ennaltaehkäiseviä toimia ovat yksilölliset tietokonepelit, julisteet, vanhemmille toteutettavat illat sekä KiVa-tiimin kokoukset. Lisäksi tärkeä osa KiVa Koulu -ohjelman toteutusta ja ennaltaehkäisyä on se, että koulun opettajia koulutetaan ohjelman mukaisesti. Kouluilla olevan KiVa-tiimin lisäksi muidenkin opettajien on sitouduttava ohjelmaan ja toteutettava sitä ohjeiden mukaisesti, sillä sitoutumattoman opettajan käytös voi heikentää ohjelman laatua (Herkama ym., 2022).

Kiusaamiseen puuttumiseen KiVa Koulu -ohjelmassa on kaksi tapaa, joita ovat ojentamismalli ja yhteisen huolen malli. Ojentamismallissa kiusaavalle oppilaalle kerrotaan avoimesti, että hänen käyttäytymisensä on loputtava välittömästi, kun taas yhteisen huolen mallissa aikuinen jakaa huolensa kiusaavalle oppilaalle kiusatuksi joutuneesta oppilaasta ja pyrkii herättämään keskustelua siitä, mitkä keinot voisivat parantaa tilannetta. Havaittujen kiusaamistapausten jälkeen tarkoituksena on toteuttaa seurantatapaamisia.

Kärnä ja kollegat (2011, 2012) ovat tutkineet KiVa Koulu -ohjelman vaikutuksia suomalaisissa ala- ja yläkouluissa, kun ohjelmaa oli toteutettu Suomessa yhdeksän kuukauden ajan. Aluksi he tutkivat KiVa Koulu -ohjelman tehokkuutta 4–6.-luokkalaisten keskuudessa, mikä osoitti, että kyseinen ohjelma vähentää tehokkaasti koulukiusaamista ja uhriksi joutumista 4–6. -luokilla (Kärnä ym., 2011). Toisessa Kärnän ja kumppaneiden (2012) tutkimuksessa puolestaan tutkittiin KiVa Koulu -ohjelman tehokkuutta 1–3. luokilla sekä 7–9. luokilla. Tulokset osoittivat, että luokilla 1–3 KiVa Koulu vähensi uhriksi joutumista ja koetua kiusaamista, mutta luokilla 7–9 tulokset olivat vaihtelevampia ja riippuivat etenkin oppilaiden sukupuolesta (Kärnä ym., 2012). Johanderin ja kollegoiden

(2020) tutkimuksessa havaittiin myös, että koettu tehokkuus KiVa Koulu -ohjelmaa käytettäessä oli korkeampi alakoulussa sekä seurantatapaamisia järjestettiin järjestelmällisemmin verrattaessa yläkouluun. Tämä ei kuitenkaan liittynyt siihen, kuinka kauan ohjelmaa oli toteutettu koulussa (Johander, 2020). Sainio ja kollegat (2020) ovat puolestaan havainneet, että suuret koulut jatkoivat todennäköisemmin KiVa Koulu -ohjelman toteuttamista verrattaessa pienempiin kouluihin.

Lions Quest

Lions Quest on kasvattajille suunnattu oppilasryhmien ryhmäyttämiseen ja elämäntaitojen harjoitteluun tarkoitettu ohjelma (Elämisentaitoja Lions Quest, 2021). Ohjelman tavoitteena on tukea oppilaiden positiivista kehitystä kouluympäristössä, vahvistaa sosiaalista ja emotionaalista oppimista sekä edistää turvallista oppimisympäristöä (Talvio ym., 2015; Gol-Guven, 2016). Sen tärkeimpänä tehtävänä pidetään opettajien kouluttamista (Gol-Guven, 2016).

Lions Quest -ohjelma on tieteellisesti tutkittu ja arvostettu koulutusohjelma, jota on toteutettu yli sadassa maassa 40 vuoden ajan (Elämisentaitoja Lions Quest, 2021; Suomen Lions-liitto ry, 2021). Lions Quest -ohjelmalla on todettu olevan myönteinen vaikutus oppilaiden käyttäytymiseen ja konfliktinratkaisukykyihin, sillä oppilaiden positiivinen käytös lisääntyi ja negatiivinen käytös väheni ohjelman toteuttamisen aikana (Gol-Guven, 2016). Ohjelmaa toteuttavissa kouluissa on todettu olevan positiivisempi kouluilmapiiri kuin kouluissa, joissa ei ollut käytössä Lions Quest -ohjelma (Gol-Guven, 2016). Näiden perusteella voimme olettaa, että positiivinen kouluilmapiiri ja myönteinen käytös oppilaiden keskuudessa voi ehkäistä kiusaamistapausten syntyä. Lisää tutkimusta tarvitaan kuitenkin siitä, miten opettajat soveltavat käytäntöön Lions Quest -koulutuksen aikana opittuja taitoja (Talvio & Lonka, 2013).

VERSO

Suomessa VERSO-ohjelmaa on tutkinut Gellin sekä Kiilakoski. Käytämme heidän tutkimuksia kuvataksemme VERSO-ohjelmaa (Gellin, 2018; Gellin, 2019;

Gellin & Johansson, 2019; Gellin, 2021; Kiilakoski, 2009). VERSO tulee sanasta vertaissovittelu ja se on Suomen punaisen ristin työntekijöiden kehittämä ohjelma koulukiusaamisen ja huonon käytöksen hallitsemiseen. VERSO on sovittelumalli, jonka tarkoituksena on ratkaista konfliktitilanteita sovittellen. Sovittelutoiminta tarjoaa oppilaslähtöisen, ratkaisukeskeisen ja rangaistuksia välttävän tavan ratkaista konflikteja, jossa oppilaat neuvottelevat itse, mitä tulisi tehdä tilanteen ratkaisemiseksi. Sovittelun tavoitteena on demokratian lisääminen, oppilaiden osallistuminen, ihmissuhteiden ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen. Sovittelu perustuu restoratiiviseen lähestymistapaan, jonka periaatteita ovat vapaaehtoisuus, puolueettomuus, vaitiolo sekä syyttämättä ja leimaamatta toimiminen. Vertaissovittelussa voidaan sovittaa esimerkiksi nimittelyjä, riitoja, tönimistä, syrjimistä sekä selän takana tai somessa tapahtuneita kiusaamistapauksia. Sovittelutoimintaa on käytetty kouluilla jo vuodesta 2001 lähtien.

Sovitteluprosessissa sovittelijoiksi koulutetut henkilökunnan jäsenet ja oppilaat auttavat riidan osapuolia itse löytämään ratkaisun kiusaamistilanteeseen. Vertaissovittelijoilla ei ole valtaa antaa rangaistuksia tai tehdä päätöksiä, vaan heidän tehtävänänsä on auttaa riidan osapuolia löytämään ratkaisu tilanteeseen, jotta konflikti ei enää toistu. Ratkaisun jälkeen edetään sopimukseen, jonka toteutumista seurataan. Seuranta tapahtuu parin viikon kuluttua sopimuksen teosta ja siinä osapuolilta kysytään, onko sopimus pitänyt, jos sopimus ei ole pitänyt, tapaus palautetaan aikuisille, jotka tekevät uuden arvion tapauksen käsittelystä. Jos taas sopimus on pitänyt, tapaus arkistoidaan. Riidan osapuolten välistä konfliktia johtavat joko koulutetut vertaiset tai aikuiset, johtuen siitä, millainen tapaus on kyseessä. Pääsääntöisesti pyritään siihen, että riita voidaan ratkaista vertaissovittelulla, jossa sovittelijana toimivat riidan osapuolia vanhemmat oppilaat, mutta jos riitaa ei voida ratkaista vertaisten kesken se siirtyy aikuisjohtoiseen käsittelyyn. Gellinin (2021) mukaan yli 90 % sovittelussa tehdyistä sopimuksista on seurantavaiheessa todettu pitäneen.

Suomessa käytössä oleva VERSO kouluttaa vain osan koulun oppilaista sovittelijoiksi, toisin kuin Yhdysvalloissa käytössä oleva koko koulun malli, jossa

koko koulun oppilaita koulutetaan sovittelijoiksi. Suomessa ja muualla Euroopassa käytössä oleva malli on helpompi ottaa käyttöön, sillä vain osa oppilaista koulutetaan, mutta sen huonona puolena pidetään sitä, että kaikki oppilaat eivät saa kokemusta sovittelusta ja oppia konfliktinhallinnasta (Kiilakoski, 2009).

Yhteispeli

Yhteispeli on terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen (THL), opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) sekä Ylöjärven kaupungin kehittämä hanke alakoulun opettajien ja rehtoreiden käyttöön lasten tunne- ja vuorovaikutustaitojen sekä mielen-terveyden tukemiseksi (Appelqvist-Schmidlechner ym., 2015). Se on kehitetty yhteistyössä opettajien, rehtoreiden, oppilaiden ja vanhempien kanssa, jotta se asettuisi mahdollisimman hyvin koulun arkeen (Solantaus ym., 2015). Yhteispeli onkin koko koulun yhteinen interventio-ohjelma (Kiviruusu ym., 2016). Ohjelman tarkoituksena on edistää lasten myönteistä kehitystä harjoittelemalla tunne- ja vuorovaikutustaitoja arkeen upotettavien harjoitusten avulla sekä kehittää koulun toimintakulttuuria ja ilmapiiriä lasten psyykkistä kehitystä tukevaksi yhteiseksi (Solantaus ym., 2015). Lisäksi pyrkimyksenä on vähentää koulussa ilmenviä ongelmia kuten käytöshäiriöitä, työrauhaongelmia ja haastavia vuorovaikutustilanteita (Solantaus ym., 2015).

Yhteispeli sisältää muista koulupohjaisista interventioista tehokkaiksi todetut elementit ja se on kehitelty erityisesti suomalaiseseen koulutusjärjestelmään sopivaksi ohjelmaksi (Björklund ym., 2014). Appelqvist-Schmidlechnerin ja kollegoiden (2015) tutkimuksessa havaittiin, että Yhteispelin kaltaiselle ohjelmalle on tarvetta, sillä opettajat arvioivat luokkansa tunne-, vuorovaikutus- ja ongelmanratkaisutaidot puutteellisiksi. Tutkimuksen mukaan Yhteispeli vaikutti positiivisesti oppilaiden ryhmäytätaitoihin ja sosioemotionaalisiin taitoihin sekä tunne-elämään ja käyttäytymiseen liittyvä oireilu ja kiusaaminen vähenivät. Myös kodin ja koulun välinen yhteistyö koettiin aiempaa parempana. Yhteispelin on todettu vähentävän Kiviruusun ja kollegoiden (2016) mukaan myös psykologisia ongelmia kolmosluokkalaisten poikien keskuudessa sekä lisäävän yhteistyötaitoja tyttöjen ja poikien keskuudessa. Samaisessa tutkimuksessa havaittiin, että

ohjelmaa täytyy toteuttaa uskollisesti ja sitoutuneesti riittäväillä resursseilla, jotta sen vaikutukset voidaan havaita.

Yhteispelin tavoitteena ei ole suoranaisesti vaikuttaa kiusaamiskäyttäytymiseen, mutta tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehittämisen ja positiivisen ilma-
piirin edistämisen voidaan nähdä vaikuttavan ennaltaehkäisevästi mahdollisen
kiusaamisen vähenemiseen. Tätä oletusta tukee myös Yhteispelin seurantatutki-
mus, jonka mukaan Yhteispelin on todettu vähentävän kiusaamiskäyttäytymistä
kouluissa, joissa kyseinen ohjelma oli käytössä (Appelqvist-Schmidlechner ym.,
2015).

Friends

Käytämme tässä kuvauksessa lähteinä Friends-ohjelman suomalaista ja kansain-
välistä verkkosivua (Aseman Lapset ry, 2020; Friends Resilience, 2019) sekä Pen-
nasen ja Jorosen (2007) tutkimusta. Friends on yksi laajimmin sovelletuista ja tut-
kituista mielenterveyden edistämiseen liittyvistä ohjelmista. Se on ainut Maail-
man terveysjärjestön (WHO) tunnustama ehkäisyohjelma ahdistuneisuuteen
sekä masentuneisuuteen liittyen. Ohjelmaa Suomessa toteuttaa Aseman Lapset
ry, joka tuottaa materiaalia sekä toimii kouluttajaorganisaationa. Se on näyttöön
perustuva Australiassa 1980-luvun lopulla kehitetty kognitiiviseen käyttäyty-
misterapiaan pohjautuva koko koulun sekä perheiden ohjelma. Friends-ohjel-
malla tuetaan niin lasten, nuorten kuin vanhempien mielen hyvinvointia ja sen
onkin todettu ehkäisevän tutkitusti koettua ahdistusta sekä masennusta.

Friends-ohjelman tarkoituksena on opettaa lapsia, nuoria ja vanhempia
tunnistamaan ja käsittelemään tunteita, ajattelemaan myönteisesti sekä tarjoa-
maan selviytymiskeinoja pettymysten ja vastoinkäymisten kohtaamiseen. Ohjel-
maan kuuluu neljä eri ohjelmaversiota: Fun Friends, lasten Friends, nuorten
Friends ja aikuisten Friends, joita toteutetaan iän perusteella niin 4-vuotiaista yli
16-vuotiaisiin. Friends perustuu vertaisoppimiseen ja sitä voidaan toteuttaa eri-
laisissa ryhmissä sekä yksilötyössä. Ohjelma koostuu kahdestatoista tapaami-
sesta, joissa keskustellaan sekä tehdään harjoituksia, joiden avulla pyritään etsi-
mään keinoja selviytyä pelkoa tai huolta aiheuttavista arjen tilanteista.

Kyseisellä ohjelmalla on vankka teoreettinen sekä näyttöön perustuva tausta ja sen kaikki ohjelmat on todettu tehokkaiksi jokaisessa ikäryhmässä. Useat tutkimukset ovat osoittaneet Friends-ohjelman vähentävän ahdistuneisuutta ja masennusoireita heti ohjelman päätyttyä kuin myös pitkällä aikavälillä (esim. Barret & Turner, 2001; Shortt ym., 2001; Stallard ym., 2005). Ohjelman kehittäjä Barret kollegoineen (1996) arvioi Friends-ohjelmaa sen kokeiluvaiheessa ja havaitsi jo tällöin ohjelman vähentävän ahdistusoireita sekä etenkin vanhempien saadulla ohjauksella havaittiin olevan positiivista merkitystä. Friends-ohjelmaa ei ole meidän tietojemme mukaan juuri lainkaan tutkittu kiusaamisen näkökulmasta. Friends-ohjelman sisällön ja toimintatapojen suuntautuessa mielenterveyden edistämiseen sekä arjen huolten tai pelkojen ratkaisemiseen, voidaan kuitenkin olettaa sen liittyvän kiusaamisen käsittelyyn etenkin ennaltaehkäisevästi. Tutkimuksia tässä valossa tarvitaan kuitenkin lisää.

Suomessa Friends-ohjelmaa ja sen käyttöä on tutkinut Pennanen ja Joronen (2007). Tutkimuksessa havaittiin, koulukiusaamisen lisääntyvän tutkimuksen aikana, kun kouluilla oli käytössä Friends. Kuitenkaan koulukiusaamisen ja ahdistuneisuus- tai masentuneisuusoireiston välillä ei havaittu yhteyttä. Kyseiseen tutkimukseen osallistuneet oppilaat sekä opettajat kokivat Friends-ohjelman myönteisenä, mutta toivoivat ohjelmaan lisättävän enemmän aiheita koulukiusaamisen näkökulmasta.

1.4 Tutkimustehtävä

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, missä määrin koulujen henkilökunta kokee, että heillä on koulussa käytössä yhteinen malli kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja kiusaamiseen puuttumiseen, sekä tutkia eroavatko henkilöstöryhmien kokemukset toisistaan. Lisäksi tutkimme selittävätkö koulun demografiset tekijät eli koulutyypin ja koulun koko tai jokin koulussa käytössä oleva kiusaamisen vastainen ohjelma henkilökunnan kokemusta yhteisestä kiusaamisen en-

naltaehkäisyn tai siihen puuttumisen mallista. Meidän tiedossamme ei ole aikaisempia tutkimuksia, joissa olisi tutkittu koulun henkilökunnan kokemuksia kiusaamisen ennaltaehkäisyyn tai siihen puuttumiseen liittyen.

Tutkimuskysymyksemme ovat seuraavat:

1. Missä määrin koulujen henkilökunta kokee, että koululla on yhteinen malli kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja kiusaamiseen puuttumiseen?
2. Eroavatko henkilöstöryhmien kokemukset yhteisestä mallista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä ja kiusaamiseen puuttumisessa?
3. Ovatko koulutyypin ja koulun koko yhteydessä henkilökunnan kokemukseen yhteisestä mallista kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja kiusaamiseen puuttumiseen?
4. Ovatko koulussa käytössä olevat kiusaamisen vastaiset ohjelmat (tuki- ja kummioppilastoiminta, KiVa Koulu, Lions Quest, VERSO, Yhteispeli ja Friends) yhteydessä henkilökunnan kokemukseen yhteisestä mallista kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja kiusaamiseen puuttumiseen?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta emme tehneet oletuksia, sillä tarkoituksena oli tarkastella kuvailevia tunnuslukuja. Tutkimuskysymys on kuitenkin tärkeä, sillä koko koulun yhteisen lähestymistavan on todettu vähentävän kiusaamista merkittävästi (Gaffney ym., 2021).

Tiedossamme ei ole aiempia tutkimuksia, joissa olisi vertailtu koulun henkilöstöryhmien kokemusten välisiä eroja kiusaamisen ennaltaehkäisyyn tai siihen puuttumiseen liittyen. Aiemmissa tutkimuksissa on kuitenkin havaittu viitteitä henkilöstöryhmien kokemusten välisistä eroista alakoulun ja yläkoulun henkilökunnan välillä sekä hallintohenkilökunnan ja muun henkilökunnan välillä (ks. Capp ym., 2020; 2021; Kopaneva & Sias, 2015; Waasdorp ym., 2021). Näin ollen oletamme toisen tutkimuskysymyksen kohdalla, että luokanopettajien ja

rehtoreiden kokemukset yhteisestä kiusaamisen vastaisesta mallista eroavat koulun muusta henkilökunnasta siten, että he kokevat enemmän, että kouluilla on käytössä yhteinen malli kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja kiusaamiseen puuttumiseen (hypoteesi 1).

Aiempien tutkimusten perusteella oletamme, että alakoulun henkilökunta eroaa muista kouluista yhteisen mallin toteuttamisessa niin, että alakoulun henkilökunta kokee enemmän, että heillä on käytössä yhteinen kiusaamisen vastainen ohjelma kiusaamisen ennaltaehkäisyyn sekä siihen puuttumiseen (hypoteesi 2). Esimerkiksi KiVa Koulu -ohjelman on todettu olevan tehokkaampi ja sitä toteutetaan järjestelmällisemmin alakoulussa kuin yläkoulussa (Johander ym., 2020). Lisäksi yläkoulussa on monimutkaisempi organisaatorakenne, minkä vuoksi yläkoulun opettajat saattavat kokea alakoulun opettajia vähemmän olevansa vastuussa kiusaamisen vastaisesta työstä (Salmivalli ym., 2021). On myös todettu, että nuoremmat oppilaat reagoivat enemmän kiusaamisen vastaisiin ohjelmiin (Salmivalli ym., 2021).

Aiemmassa tutkimuksessa on havaittu, että suuremmissa kouluissa toteutetaan aktiivisemmin yhteistä kiusaamisen vastaista mallia (Sainio ym., 2019). Toisaalta voisi ajatella, että pienemmässä koulussa on vähemmän henkilökuntaa, jota kouluttaa kiusaamisen vastaisen ohjelman mukaisesti sekä pienemmissä kouluissa saattaa olla helpompi keskustella ja sopia yhteisistä toimintamalleista.

Kolmanneksi oletamme (hypoteesi 3), että koulut, joissa on käytössä KiVa Koulu, Yhteispeli tai Friends ovat yhteydessä henkilökunnan kokemukseen kiusaamisen ennaltaehkäisystä, sillä näiden ohjelmien tarkoituksena on vaikuttaa ennaltaehkäisevästi kiusaamiseen. VERSO ja KiVa Koulu -ohjelmien oletamme olevan yhteydessä henkilökunnan kokemukseen kiusaamiseen puuttumisessa, sillä VERSO on suunniteltu jo tapahtuneiden kiusaamistapausten selvittämiseen ja KiVa Koulu -ohjelmalla on selkeä malli kiusaamiseen puuttumiseen. Lions Quest on yksittäisten opettajien koulutukseen tähtäävä ohjelma, joten emme usko henkilökunnan kokemuksen mukaan sen olevan yhteydessä kiusaamisen ennaltaehkäisyyn tai siihen puuttumiseen, sillä kiusaamisen ennaltaehkäisy ja siihen puuttuminen vaativat koko koulun yhteisen lähestymistavan.

2 TUTKIMUSMENETELMÄT

2.1 Tutkimusaineisto

Tutkimus on osana Yhteistyöllä hyvinvointia koulu yhteisöön -hanketta, jonka tavoitteena on tutkia ja edistää Keski-Suomen peruskouluissa tapahtuvaa hyvinvointityötä sekä työyhteisöjen hyvinvointia (ks. Sainio & Hämeenaho, 2020b). Tutkimus alkoi vuoden 2019 syksyllä, jolloin toinen vastuullisista tutkijoista oli yhteydessä kaikkiin Keski-Suomen peruskouluihin. Otoksen kohteena tutkimuksessa oli 23 kuntaa ja 117 koulua, joista 14 kuntaa (75 koulua) lähti tutkimukseen mukaan. Sähköinen kysely (Webropol 3.0) koulujen hyvinvointityöstä ja työyhteisön hyvinvoinnista sekä ilmapiiristä lähetettiin vuoden 2020 tammi-helmikuussa tutkimukseen mukaan lähteneiden kuntien rehtoreille ja niille kouluille, joilta ei ollut tullut kieltävää vastausta. Tyypillisiä syitä tutkimuksesta poisjäämiseksi selitettiin kunta- sekä koulutasolla henkilökunnan kuormittumisella, päällekkäisillä tutkimuksilla ja henkilökunnan toiveella olla osallistumatta.

Kyselyyn vastasi 437 henkilökunnan jäsentä 13 kunnasta ja yhteensä 48 eri koulusta (25 alakoulua, 4 yläkoulua ja 19 yhtenäiskoulua). Tutkimukseen osallistui kaiken kaikkiaan noin 40 % Keski-Suomen kouluista. Tutkimukseen osallistuneissa kouluissa oppilaita oli keskimäärin 311 ja tutkimukseen osallistuneista kouluista vastasi 1–35 henkilökunnan jäsentä. Kouluja, joiden henkilökunnasta vähintään kolme oli vastannut, oli 36. Suurin osa kyselyyn vastaajista oli luokanopettajia (30,7 %), aineenopettajia (23,6 %) tai koulunkäynninohjaajia (16,9 %). Erityisopettajia ja erityisluokanopettajia oli 9,4 % kyselyyn vastanneista ja rehtoreita (mukaan lukien vararehtorit) oli 5,3 %. Oppilashuoltohenkilöstöstä kyselyyn vastasi kahdeksan kuraattoria ja neljä psykologia (2,8 %). Ruokapalvelun ja puhtaanapidon työntekijöistä sekä vahtimestareista vastaajia oli vain 10 (2,2 %). Lisäksi kyselyn vastaajien joukossa oli muun muassa koulusihteereitä, opinto-ohjaajia, kasvatusohjaajia ja varhaiskasvatuksen työntekijöitä. Vastaajista naisia oli 78,9 % ja miehiä 19,2 %. Sukupuolta koskevaan kysymykseen loput alle 2 %

eivät halunneet vastata. Vastaajista 45 %:lla oli vähintään 15 vuoden työkokemus ja neljäsosa tutkimukseen vastanneista oli työskennellyt yli 15 vuotta nykyisessä koulussa. Alle vuoden kouluissa ja/tai nykyisessä koulussa työskennelleitä oli 10,8 %.

2.2 Mittarit ja muuttujat

Kiusaamisen ennaltaehkäisy ja puuttuminen. Koulujen henkilökunnan kokemusta koulussa käytössä olevista toimintamalleista selvitettiin väittämällä: “Meillä on koko koulun yhteinen aktiivisesti käytössä oleva toimintamalli seuraaviin teemoihin liittyen”. Teemoja oli 12 ja ne esitettiin satunnaisjärjestyksessä, jotta järjestys ei vaikuttaisi vastaamiseen systemaattisesti. Näistä teemoista tarkastelimme kiusaamisen ennaltaehkäisyä ja kiusaamiseen puuttumista. Henkilökunnan kokemusta kiusaamisen ennaltaehkäisystä ja kiusaamiseen puuttumisesta mitattiin viisiportaisella asteikolla 1 (*täysin eri mieltä*) - 5 (*täysin samaa mieltä*). Kyselyssä mukana oli myös kuudes vaihtoehto *en tiedä*, joka koodattiin puuttuvaksi tiedoksi analyyseissa.

Kiusaamisen vastaiset ohjelmat. Kouluissa käytössä olevia ohjelmia esitettiin kyselyssä yhteensä 12, joista lopullista analyysiä varten muodostimme kuusi ryhmää. Tutkimuksessamme mukana olevat kiusaamisen vastaiset ohjelmat ovat tuki- ja kummioppilastoiminta, KiVa Koulu, Lions Quest, VERSO, Yhteispeli ja Friends. Väittämä esitettiin kyselyssä seuraavanlaisesti “Seuraavat ohjelmat ovat käytössä koulussamme”. Vastausvaihtoehdot esitettiin satunnaisjärjestyksessä ja jokaista ohjelmaa arvioitiin yksittäin neliportaisella asteikolla. Vastausvaihtoehdot olivat 1 *ei lainkaan*, 2 *vähän*, 3 *osittain* ja 4 *systemaattisesti*. Viides vaihtoehto oli *en tiedä*, mutta se koodattiin puuttuvaksi tiedoksi analyyseissa.

Koulutyyppi. Tutkittavilta kysyttiin, millaisessa koulussa he työskentelevät. Heitä pyydettiin valitsemaan koulu, jossa he toimivat pääasiallisesti, minkä he kokevat eniten omaksi kouluksi tai missä he viettävät eniten aikaa. Koulut olivat listattuna kunnittain. Valittuaan koulun, he vastasivat koko kyselyyn sen

koulun osalta. Tässä tutkimuksessa mukana oli kolme ryhmää, jotka olivat 1 *alakoulu*, 2 *yläkoulu* ja 3 *yhtenäiskoulu*.

Koulun koko. Koulun kokoa kysyttiin kyselyssä vain rehtoreilta, jotka antoivat numeerisen vastauksen koulun oppilasmäärästä tänä vuonna. Kysymystä täydennettiin myöhemmin puuttuvan tiedon takia verkkosivujen tietojen perusteella tai kysyttiin jälkikäteen. Väittämä esitettiin kyselyssä seuraavanlaisesti ”koulun koko tänä vuonna”.

Henkilöstöryhmät. Työntekijän roolia selvitettiin kysymyksellä ”Missä työtehtävässä toimit ensisijaisesti? Kyselyssä vastaat tämän roolin mukaisesti.” Vastausvaihtoehtoja oli 19. Muodostimme analyysijä varten kyselyyn vastanneista henkilöistä seitsemän henkilöstöryhmää. Muodostimme ryhmät henkilökunnan työtehtävän perusteella. Nämä ryhmät olivat 1 *aineenopettajat*, 2 *erityisopettajat* (erityisopettaja- ja erityisluokanopettaja), 3 *luokanopettajat* (luokanopettaja, luokanvalvoja), 4 *koulunkäynninohjaajat* (koulunkäynninohjaajat ja kouluavustajat), 5 *rehtorit* (rehtori, koulunjohtaja, vararehtori), 6 *muut kasvatusta tukevat aikuiset* (kasvatusohjaaja, psykologi/tmv., koulukuraattori, psykologi) sekä 7 *muut* (koulusihteeri, puhtaanapito, ruokapalvelut, muut). Teimme opettajista erilliset ryhmät, sillä halusimme selvittää, esiintyykö eri työnkuvaa tekevien opettajien välillä eroja. Rehtorit ja koulunkäynninohjaajat muodostivat luonnollisesti omat erilliset ryhmänsä, koska heillä on selkeät roolit koulumaailmassa. Muut kasvatusta tukevat aikuiset ovat kooltaan pieni ryhmä, mutta erotimme ne muista, sillä heillä on toisiaan muistuttava oppilashuollollinen työnkuva koulussa. Muodostimme myös muut-ryhmän, johon sijoitimme kaikki henkilöt, jotka eivät ole kasvatuksellisesti yhteydessä oppilaisiin. Henkilöstöryhmien muodostamisen tarkoituksena oli saada tietoa, miten koulun eri tasoilla toimivien henkilökunnan jäsenten kokemukset eroavat toisistaan.

2.3 Aineiston analyysi

Aineistomme analysoitiin IBM SPSS Statistics 26.0 -ohjelmalla. Tarkastelimme henkilökunnan kokemusta koko koulun yhteisestä mallista kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja puuttumiseen liittyviä kuvailevia tunnuslukuja ensin koko aineistossa ja sitten henkilöstöryhmittäin. Tutkiaksemme, onko henkilöstöryhmien ja koulutyypin välillä tilastollisesti merkitseviä eroja, käytimme yksisuuntaista varianssianalyysiä, sillä ryhmitteleviä muuttujia oli vain yksi (Metsämuuronen, 2009). Varianssien yhtäsuuruusoletusta tutkittiin Levenen testillä. Parivertailutestinä käytettiin Dunnett's T3:a, jos varianssien yhtäsuuruusoletus ei toteutunut ($p < .05$), muuten Bonferronia ($p > .05$). Koulun koon sekä kiusaamisen vastaisten ohjelmien yhteyttä koettuun kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja kiusaamiseen puuttumiseen tarkastelimme aluksi Pearsonin korrelaatiokertoimen avulla, jolla kuvataan kahden muuttujan välistä yhteyttä (Metsämuuronen, 2009).

Tutkimme lineaarisella regressioanalyysillä selittävätkö koulun tyyppi, koulun koko ja eri kiusaamisen vastaiset ohjelmat henkilökunnan kokemusta kiusaamisen ennaltaehkäisystä tai kiusaamiseen puuttumisesta. Regressioanalyysillä voidaan tarkastella usean selitettävän muuttujan omavaikutusta selitettävään muuttujaan sekä selvittää, mitkä selittävät muuttujat selittävät selitettävän muuttujan havaittua vaihtelua (Metsämuuronen, 2009). Koodasimme koulutyypin muuttujat dummy-muuttujiksi, sillä regressioanalyysiä tehdessä on hyödyllistä muuntaa luokitteleva muuttuja sellaiseksi, että se saa arvot 0 ja 1 (Metsämuuronen, 2009). Tällöin muuttujat olivat yläkoulu (0 = *ei yläkoulu*, 1 = *yläkoulu*) sekä yhtenäiskoulu (0 = *ei yhtenäiskoulu*, 1 = *yhtenäiskoulu*). Alakoulu toimi vertailukategoriana.

2.4 Eettiset ratkaisut

Tutkimuksen toteuttajina allekirjoitimme sopimuksen valmiin tutkimusaineiston käytöstä, eli sitouduimme noudattamaan hyviä tieteellisiä käytäntöjä, tutkimuseettisiä periaatteita ja tietosuojavaatimuksia. Tutkijoina meidän tulee noudattaa hyviä tieteellisiä käytäntöjä ja tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja,

jotta tutkimuksemme on eettisesti luotettavaa ja hyväksyttävää (TENK, 2012). Hyvän tieteellisen käytännön lähtökohtia ovat muun muassa rehellisyys ja huolellisuus tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä muiden tutkijoiden tekemän työn huomioiminen (TENK, 2012). Tässä tutkimuksessa kiinnitämme huomiota edellä mainittuihin seikkoihin ja erityisesti muiden tutkijoiden tekemän työn huomioimiseen, sillä käytämme valmista, toisten tutkijoiden keräämää aineistoa. Lisäksi viittaamme artikkeleihin ja muihin tutkimuksiin asianmukaisesti.

Tutkimuksen kohdistuessa aikuisiin, ei tässä tutkimuksessa tarvittu eettisen toimikunnan lausuntoa. Tutkimusluvut haettiin kuntien käytänteiden mukaisesti ja koulun osallistumisesta tutkimukseen päätti rehtori. Viime kädessä kyselyyn vastaaminen oli vastaajien itse päätettävissä. Hankkeen alussa tutkimuksen osallistujille kuvattiin huolella Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2019) ohjeiden mukaisesti tutkimuksen tarkoitus, vapaaehtoisuus sekä keskeyttämisen mahdollisuus. Tutkittavat saivat myös tietosuojailmoituksen, jossa kuvattiin, miten kysytyjä tietoja käsitellään ja säilytetään.

Tässä pro gradu -tutkielmassa aineisto oli valmiiksi pseudoanonymisoitu, sillä ei ole tarkoituksenmukaista, että tutkimuksessa mukana olevat henkilöt voidaan tunnistaa (TENK, 2019). Pseudoanonymisoitu aineisto ei sisältänyt suoria tunnistetietoja tutkittavilta ja koulutiedot sekä kunta oli muutettu numeerisiksi.

Säilytimme tutkimusaineistoa tietoturvalisessa ja suojatussa paikassa, jotta se ei joudu ulkopuolisten käsiin, sillä tutkittaville on luvattu, että heidän tietoja käsitellään ja säilytetään luottamuksellisesti. Käytimme aineistoa vain tutkimuksemme tarkoituksiin. Tutkimuksen julkistamisen jälkeen tuhosimme aineiston lopullisesti.

3 TULOKSET

3.1 Kuvailevat tunnusluvut ja korrelaatiot

Muuttujien kuvailevat tunnusluvut on esitetty koko tutkimusjoukon osalta taulukossa 1 ja henkilöstöryhmittäin taulukossa 2. Vastaajat vastasivat keskimäärin vastausvaihtoehdon *melko samaa mieltä* siihen, että heillä on koko koulun yhteinen malli kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ($KA = 4.04$, $KH = 1.03$). Kiusaamiseen puuttumisen mallin osalta keskiarvo oli korkeampi ja hajonta oli pienempää verrattaessa ennaltaehkäisyyn ($KA = 4.41$, $KH = 0.88$). Ohjelmista keskiarvoltaan eniten henkilökunta koki kouluilla olevan käytössä tuki- ja kummioppilastoiminnan, joka pyöristyy korkeimpaan vastausvaihtoehtoon eli *systemaattisesti*. Toiseksi eniten käytössä koettiin olevan KiVa Koulu, joka pyöristyi puolestaan vastausvaihtoehtoon *osittain*. Lions Quest, VERSO ja Yhteispeli jakaantuivat keskiarvoiltaan melko tasaisesti ja pyöristyivät vastausvaihtoehtoon *vähän*. Friends koettiin olevan vähiten käytössä ja se pyöristyi vastausvaihtoehtoon *ei lainkaan*.

Muuttujien välisiä yhteyksiä tarkastelimme Pearsonin korrelaatiokertoimen avulla (taulukko 1). Henkilökunnan kokemus koko koulun yhteisestä mallista kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja kiusaamiseen puuttumiseen olivat melko vahvasti yhteydessä toisiinsa. Muiden muuttujien väliset korrelaatiot voidaan todeta heikoksi tai keskinkertaiseksi lineaariseksi yhteydeksi, sillä korrelaatiokertoimet olivat alle 0.5 arvoisia (Nummenmaa, 2009). Henkilökunnan kokemus koko koulun yhteisestä mallista kiusaamisen ennaltaehkäisyyn korreloi tilastollisesti merkitsevästi tuki- ja kummioppilastoiminnan, KiVa Koulu ja Lions Quest -ohjelmien kanssa. Henkilökunnan kokemus koko koulun yhteisestä mallista kiusaamiseen puuttumiseen korreloi tilastollisesti merkitsevästi ainoastaan KiVa Koulu -ohjelman kanssa. Friends oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä koulun koon sekä Yhteispelin ja VERSO-ohjelman kanssa sekä nämä ohjelmat olivat myös keskenään tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä toisiinsa.

Taulukko 1

Muuttujien keskiarvot (KA), keskihajonnat (KH) ja muuttujien väliset korrelaatiot (N = 437).

Muuttujat	<i>n</i>	KA	KH	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
1. Kiusaamisen ennaltaehkäisy	410	4.04	1.03	-								
2. Kiusaamiseen puuttuminen	418	4.41	0.88	.65***	-							
3. Koulun koko	400	394.43	223.16	-.01	-.03	-						
4. Tuki- ja kummioppilastoim.	392	3.59	0.79	.13*	.06	.09	-					
5. KiVa Koulu	366	2.80	1.23	.35***	.25***	-.05	.08	-				
6. Lions Quest	259	1.82	0.89	.12	.11	.00	.07	.10	-			
7. VERSO	273	1.86	1.12	.20**	.10	.09	.07	.03	.31***	-		
8. Yhteispeli	257	1.74	1.11	.04	-.05	-.00	.06	-.04	.44***	.32***	-	
9. Friends	251	1.43	0.77	.05	.07	.20**	.08	.04	.20**	.45***	.35***	-

Huom. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$; n = vastaajien määrä. Aineistossa oli yksittäisiä puuttuvia tietoja vastaajan jättäessä vastaamatta joihinkin kysymyksiin. Valtaosa puuttuvasta kuitenkin johtui *en tiedä* vastauksista, joita oli eri määrä eri muuttujien kohdalla: kiusaamisen ennaltaehkäisy $n = 20$, kiusaamiseen puuttuminen $n = 16$, tuki- ja kummioppilastoim. $n = 38$, KiVa Koulu $n = 64$, Lions Quest $n = 165$, VERSO $n = 149$, Yhteispeli $n = 166$, Friends $n = 168$.

3.2 Henkilöstöryhmien väliset erot

Henkilöstöryhmien kokemukset koko koulun yhteisistä malleista kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja kiusaamiseen puuttumiseen sekä varianssianalyysin tulokset henkilöstöryhmien välisistä eroista on esitetty taulukossa 2. Varianssianalyysin perusteella havaittiin, että henkilöstöryhmien välillä kokemuksessa kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on oireellisesti tilastollisesti merkitsevästi eroa ($p = .051$) ja kiusaamiseen puuttumisessa ero on tilastollisesti merkitsevä ($p < .05$). Henkilöstöryhmät selittävät kokemusta kiusaamiseen puuttumisesta 5 %.

Vastaajista rehtorit kokivat eniten, että heillä on koko koulun yhteinen toimintamalli kiusaamisen ennaltaehkäisyyn sekä siihen puuttumiseen. Molemmissa rehtoreiden vastaukset pyöristyivät vastausvaihtoehtoon *täysin samaa mieltä*. Näiden vastausten välillä hajontaa oli myös vähiten niin ennaltaehkäisyssä kuin siihen puuttumisessa. Rehtorit olivat ainoa ryhmä, jonka vastausten vaihteluväli poikkesi vaihteluvälistä 1–5. Rehtoreiden vastaukset koko koulun yhteisestä kiusaamisen ennaltaehkäisyn mallista vaihtelivat välillä 3–5 ja kiusaamiseen puuttumisen mallissa vaihteluväli oli 4–5. Parittaisissa vertailuissa havaittiin, että rehtoreiden ryhmä erosi aineenopettajien, luokanopettajien ja koulunkäynninohjaajien ryhmistä tilastollisesti merkitsevästi kiusaamisen ennaltaehkäisyssä sekä siihen puuttumisessa.

Vähiten koko koulun yhteisen mallin kiusaamisen ennaltaehkäisyyn kokivat muut kasvatusta tukevat aikuiset ja heidän vastauksissaan vaihtelua oli myös eniten. Koulunkäynninohjaajat kokivat puolestaan vähiten, että koululla on käytössä koko koulun yhteinen malli kiusaamiseen puuttumiseen, mutta vastausten välillä kiusaamiseen puuttumisen kohdalla eniten vaihtelua oli muilla kasvatusta tukevilla aikuisilla. Lisäksi havaittiin, että koulunkäynninohjaajien ryhmä erosi tilastollisesti merkitsevästi luokanopettajien ryhmästä kiusaamiseen puuttumisessa.

Taulukko 2

Muuttujien keskiarvot (KA) ja keskihajonnat (KH) henkilöstöryhmittäin sekä henkilöstöryhmien väliset erot.

	Aineen- opettaja	Erityis- opettaja	Luokan- opettaja	Koulun- käynnin ohjaaja	Rehtori	Muut kasvatusta tukevat aikuiset	Muut				pari-ver- tailut ^a	η^2
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)					
	<i>n</i> = 101	<i>n</i> = 37	<i>n</i> = 129	<i>n</i> = 65	<i>n</i> = 25	<i>n</i> = 21	<i>n</i> = 29					
	KA (KH)	KA (KH)	KA (KH)	KA (KH)	KA (KH)	KA (KH)	KA (KH)	<i>F</i>	<i>df</i>	<i>p</i>		
Kiusaamisen en- naltaehkäisyn malli	3.90 (1.02)	4.22 (1.11)	4.07 (0.98)	3.91 (1.00)	4.60 (0.58)	3.86 (1.31)	4.10 (1.18)	6.40	2, 114	.051	1, 3, 4 < 5	.03
Kiusaamiseen puuttumisen malli	4.37 (0.89)	4.49 (0.93)	4.56 (0.78)	4.14 (0.87)	4.88 (0.33)	4.14 (1.11)	4.38 (1.05)	6.41	3,549	.002	4 < 3, 5	.05

^aDunnett's *T3*

3.3 Koulun demografisten tekijöiden ja kiusaamisen vastais- ten ohjelmien yhteys kokemukseen kiusaamisen vastai- sista malleista

Tarkastelimme ensin koulutyyppeiden välisiä eroja yksisuuntaisella varianssianalyysillä. Varianssianalyysi osoitti, että koulutyyppeiden välillä oli tilastollisesti merkitsevästi eroa ($F(2,400) = 3.17, p < .05$) henkilökunnan kokemuksessa siitä, onko koululla käytössä yhteinen malli kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Parittaisissa vertailuissa havaittiin, että alakoululla ja yhtenäiskoululla oli keskenään tilastollisesti merkitsevästi eroa niin, että alakoulussa työskentelevä henkilökunta ($KA = 4.17$) koki enemmän, että heillä on käytössä yhteinen kiusaamisen ennaltaehkäisyyn malli verrattaessa yhtenäiskoulun henkilökuntaan ($KA = 3.90$). Kiusaamiseen puuttumisessa ryhmien välillä ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja ($F(2,408) = 2.89, p = 0.057$).

Tutkimusongelmana tarkasteltiin, kuinka koulutyyppi, koulun koko sekä kiusaamisen vastaiset ohjelmat eli tuki- ja kummioppilastoiminta, KiVa Koulu, VERSO, Lions Quest, Yhteispeli sekä Friends selittävät henkilökunnan koke-
musta siitä, onko koululla käytössä koko koulun yhteinen malli kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja siihen puuttumiseen. Lineaarisen regressioanalyysin tulokset on esitetty taulukossa 3.

Koulutyyppi, koulun koko ja kiusaamisen vastaiset ohjelmat selittivät yhteensä 22 % henkilökunnan kokemuksesta koko koulun yhteisestä mallista kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja vastaavasti henkilökunnan kokemuksesta kiusaamiseen puuttumisesta ne selittivät 8 %. Yhtenäiskoulun sekä KiVa Koulu -ohjelman omavaikutukset koettuun kiusaamisen ennaltaehkäisyyn olivat tilastollisesti merkitseviä. KiVa Koulu -ohjelman omavaikutus oli myönteinen ja yhtenäiskoulun puolestaan kielteinen. Kokemukseen kiusaamisen puuttumisesta ainoastaan KiVa Koulu -ohjelmalla oli myönteinen ja tilastollisesti merkitsevä omavaikutus. Tällöin voidaan todeta, että mitä enemmän henkilökunta koki, että heillä on käytössä KiVa Koulu -ohjelma, niin sitä enemmän henkilökunta koki, että heillä on koko koulun yhteinen malli kiusaamisen ennaltaehkäisyyn sekä kiusaamiseen

puuttumiseen. Lisäksi verrattaessa yhtenäiskoulua alakouluun, yhtenäiskoulun henkilökunta koki vähemmän, että heillä on koko koulun yhteinen malli kiusaamisen ennaltaehkäisyyn.

Taulukko 3

Lineaarisen regressioanalyysin tulokset tutkittavien selittäjien yhteyksistä koettuun kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja kiusaamiseen puuttumiseen.

Muuttuja	Kiusaamisen ennaltaehkäisy	Kiusaamiseen puuttuminen
	β	β
Yläkoulu	-.12	-.04
Yhtenäiskoulu	-.20*	-.06
Koulun koko	.13	.12
Tuki- ja kummioppilastoim.	.04	.01
KiVa Koulu	.48***	.32***
VERSO	.09	-.10
Lions Quest	.13	.03
Yhteispeli	.06	.14
Friends	-.16	-.02
R^2	.22***	.08**
Mallin sopivuus	$F(9,152) = 6.05***$	$F(9,156) = 2.54**$

Huom. β = standardoitu regressiokerroin, R^2 = selitysaste. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

4 POHDINTA

4.1 Tulosten tarkastelu

Tutkimuksemme tavoitteena oli selvittää, missä määrin koulujen henkilökunta kokee, että heillä on käytössä koko koulun yhteinen malli kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja kiusaamiseen puuttumiseen. Tutkimme myös eroavatko henkilöstöryhmien kokemukset toisistaan sekä selittävätkö koulun demografiset tekijät tai jokin kiusaamisen vastainen ohjelma henkilökunnan kokemusta. Tulokset osoittivat, että koulujen henkilökunta vastasi keskimäärin olevansa melko samaa mieltä siitä, että heillä on koulussa yhteinen malli kiusaamisen ennaltaehkäisyyn sekä siihen puuttumiseen. Tämä ei tarkoita kuitenkaan sitä, että vastaukset olisivat yhdenmukaisia, vaan kiusaamisen ennaltaehkäisyssä ja siihen puuttumisessa havaittiin henkilöstöryhmittäin eroja. Koulun demografiset tekijät ja kiusaamisen vastaiset ohjelmat selittivät 22 % henkilökunnan kokemuksista koko koulun yhteisestä mallista kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Kiusaamiseen puuttumiseen edellä mainitut tekijät selittivät puolestaan 8 %.

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä tarkastelimme koulujen henkilökunnan kokemuksia yhteisestä kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja kiusaamiseen puuttumisen mallista. Olisi tärkeää, että koulujen henkilökunta kokee, että heillä on käytössä yhteinen kiusaamisen vastainen malli, sillä koko koulun yhteisen lähestymistavan on todettu vähentävän kiusaamista merkittävästi (Gaffney ym., 2021). Havaitsimme, että koulujen henkilökunta vastasi olevansa keskimäärin melko samaa mieltä siitä, että heillä on koko koulun yhteinen malli kiusaamisen ennaltaehkäisyyn sekä siihen puuttumiseen. Voidaan siis todeta tämän olevan myönteinen löydös ja olettaa, että kiusaamisen vastainen työ on suhteellisen hyvin tiedossa koko koulun henkilökunnalla.

Havaitsimme kuitenkin, että henkilöstöryhmien kokemukset koko koulun yhteisestä mallista kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja kiusaamiseen puuttumiseen eroavat toisistaan. Oletuksemme (hypoteesi 1) sai osittaista tukea, sillä tulokset

osoittivat, että rehtorit arvioivat aineenopettajia, luokanopettajia sekä koulunkäynninohjaajia enemmän, että heillä on kouluilla käytössä yhteinen malli kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja siihen puuttumiseen. Lisäksi luokanopettajat kokivat koulunkäynninohjaajia enemmän, että heillä on koulussa käytössä yhteinen malli kiusaamiseen puuttumiseen. Rehtorit poikkesivat vastauksissaan muista ryhmistä etenkin pienen vaihteluvälin vuoksi.

Tiedossamme ei ole aiempia tutkimuksia, joissa olisi vertailtu koulun henkilöstöryhmien kokemusten välisiä eroja kiusaamisen ennaltaehkäisyyn tai siihen puuttumiseen liittyen, joten emme voi verrata tuloksiamme suoraan aiempien tutkimusten tuloksiin. Capp ja kollegat (2020; 2021) ovat kuitenkin havainneet, että hallintohenkilökunta kokee koulun ilmapiirin ja henkilökunnan väliset suhteet muita henkilöstöryhmiä myönteisemmiksi. Tutkittaessa puolestaan yritysten työntekijöitä ja johtotehtävissä työskenteleviä, on havaittu, että johdon käsitykset yrityksen missiosta ja strategioista ovat myönteisempiä verrattaessa työntekijöihin (Kopaneva & Sias, 2015).

Näitä tuloksia voidaan jossain määrin soveltaa tutkimuksemme tuloksiin, sillä rehtoreiden ja muun henkilökunnan kokemukset erosivat huomattavasti toisistaan, etenkin kiusaamiseen puuttumisessa. Tällöin voidaan pohtia, johtuuko rehtoreiden myönteinen näkemys koulun yhteisistä kiusaamisen vastaisista malleista siitä, että heillä on selkeästi tiedossa koulun yhteiset mallit. Luokanopettajien ja koulunkäynninohjaajien kokemusten välistä eroa voidaan pohtia siten, että ovatko koulunkäynninohjaajat vähemmän tietoisia yhteisistä toimintamalleista kuin luokanopettajat. Toisaalta on myös viitteitä siitä, että koulunkäynninohjaajat ovat opetushenkilöstöä ja rehtoreita enemmän huolissaan oppilaiden kiusaamistapauksista (Sainio ym., 2020).

Kolmannessa tutkimuskysymyksessä tutkittiin, selittävätkö koulun demografiset tekijät henkilökunnan kokemusta koko koulun yhteisestä mallista kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja kiusaamiseen puuttumiseen. Demografisista tekijöistä ainoastaan yhtenäiskoululla oli omavaikutusta henkilökunnan kokemukseen kiusaamisen ennaltaehkäisyyn mallista, kun käytössä olevat kiusaamisen

vastaiset ohjelmat huomioitiin. Tämä tarkoittaa sitä, että yhtenäiskoulun henkilökunta koki alakoulun henkilökuntaan verrattuna vähemmän, että heillä on käytössä koko koulun yhteinen malli kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Tulos tukee osittain oletustamme siitä, että alakoulujen henkilökunnan kokemukset eroavat yläkoulun ja yhtenäiskoulun henkilökunnan kokemuksista yhteisen kiusaamisen vastaisen mallin toteuttamisessa (hypoteesi 2). Voidaan pohtia, johtuuko eroavaisuus alakoulun ja yhtenäiskoulun henkilökunnan kokemusten välillä koulujen organisaatorakenteista, sillä on todettu, että yläkoulun monimutkaisen organisaatorakenteen vuoksi yläkoulun opettajat saattavat kokea alakoulun opettajia vähemmän olevan vastuussa kiusaamisen vastaisesta työstä (Salmivalli ym., 2021).

Koulun koolla ei havaittu olevan yhteyttä henkilökunnan kokemuksiin koko koulun yhteisestä kiusaamisen ennaltaehkäisyn ja siihen puuttumisen mallista. Tutkimuksemme mukaan näyttäisi siltä, että koulun koolla ei ole merkitystä siihen, miten henkilökunta kokee kouluissa olevan yhteisen malli kiusaamiseen ennaltaehkäisyyn ja siihen puuttumiseen liittyen, vaikka aiemmin Sainio ja kollegat (2019) ovat todenneet suuremmissa kouluissa toteutettavan aktiivisemmin yhteistä kiusaamisen vastaista mallia.

Neljännessä tutkimuskysymyksessä tarkastelimme kiusaamisen vastaisen ohjelmien yhteyttä henkilökunnan kokemukseen kiusaamisen ennaltaehkäisyssä sekä siihen puuttumisessa. Oletuksemme (hypoteesi 3) saa vain hyvin vähäistä tukea, sillä tulokset osoittivat, että ainoastaan KiVa Koulu -ohjelmalla oli omavaikutusta niin kiusaamisen ennaltaehkäisyyn kuin siihen puuttumiseen. KiVa Koulu -ohjelman näyttöön perustuvat työkalut on suunnattu koko koulu-yhteisölle (Johander ym., 2020; Sainio ym., 2019; Gaffney ym., 2021; Yun & Salmivalli; 2021), jolloin tuloksemme vahvistavat sitä, että KiVa Koulu -ohjelmaa käytettäessä koulun henkilökunta kokee kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja siihen puuttumiseen olevan yhteinen malli. Lisäksi korrelaatiotarkasteluissa havaittiin tuki- ja kummioppilastoiminnan sekä Lions Questin olevan yhteydessä henkilökunnan kokemukseen koko koulun yhteisestä mallista kiusaamisen ennaltaehkäisyyn, mutta regressioanalyysissä niillä ei enää ollut omavaikutusta. Aiemman

tutkimuksen perusteella voidaan todeta tehokkaimmiksi juuri ne ohjelmat, jotka sisältävät koko koulun yhteisen lähestymistavan kiusaamiseen (Gaffney ym., 2021). Voidaan pohtia, ovatko nämä muut kiusaamisen vastaiset ohjelmat eli tuki- ja kummioppilastoiminta, Lions Quest, VERSO, Yhteispeli sekä Friends koko koulun henkilökunnalle suunnattuja, sillä ne eivät saaneet merkittäviä tuloksia meidän tutkimuksessamme.

4.2 Vahvuudet, rajoitukset ja jatkotutkimustarpeet

Tässä tutkimuksessa saimme arvokasta uutta tietoa koulujen henkilökunnan kokemuksista sekä niiden eroista liittyen kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja kiusaamiseen puuttumiseen, sillä tiedossamme ei ole aiempia tämänkaltaisia tutkimuksia. Lisäksi tutkimuksemme vahvisti aiempien tutkimusten (Johander ym., 2020; Sainio ym., 2019; Gaffney ym., 2021; Yun & Salmivalli, 2021) tuloksia siitä, että KiVa Koulu -ohjelma on koko koulun yhteinen ohjelma.

Tutkimuksellamme oli kuitenkin myös rajoituksia. Tulosten yleistettävyyttä ajatellen tutkimuksen kohderyhmä oli rajattu vain Keski-Suomen kouluihin, joten otos oli homogeeninen. Tutkimukseen osallistuneiden koulujen vastausprosentit jakautuivat epätasaisesti sekä kaikista kouluista vastaajia osallistui alle puolet. Koulujen ja koulun henkilökunnan osallistuminen tutkimukseen oli vapaaehtoista, mikä saattaa myös vaikuttaa osaltaan tulosten yleistettävyyteen. Tällöin kyselyyn ovat mahdollisesti osallistuneet koulut ja henkilöt, jotka ovat kiinnostuneita ylipäänsä hyvinvointiteemasta. Lisäksi aineistosta havaittiin, että esimerkiksi kiusaamisen vastaisten ohjelmien, etenkin Lions Quest, VERSO, Yhteispeli ja Friends, kohdalla vastauksia tuli huomattavan vähän, mikä johtui pääosin siitä, että vastaajat olivat vastanneet, etteivät tiedä, onko heillä käytössä kyseinen ohjelma. Tätä voidaan pitää yhtenä rajoituksena, sillä en tiedä -vastauksen koodaaminen vastausvaihtoehdoksi ei myöskään ole hyvä vaihtoehto, koska sitä on vaikea tulkita. Voidaan pohtia, koetaanko osan ohjelmista olevan selkeämmin käytössä kuin toiset.

Yhtenä rajoituksena tutkimuksessamme voidaan pitää sitä, että eri henkilöstöryhmät vastasivat kyselyyn vaihtelevasti. Tutkimuksessa huomattavasti eniten vastauksia saatiin opettajilta. Puolestaan monista pienemmistä ammattiryhmistä vastauksia saatiin hyvin vähän, jolloin tulosten yleistettävyyks heikenee niiden osalta. Pienemmistä henkilöstöryhmistä muodostamamme muut kasvatusta tukevat aikuiset ja muut -ryhmät olivat heterogeenisiä, jolloin eri ammattiryhmien vastausten vaihtelu jää piiloon. Tutkimuksemme yksi vahvuuksista liittyi kuitenkin juuri tähän tutkimuksen vastaajajoukkoon, sillä meidän tiedossamme ei ole tutkimuksia, joissa koko koulun henkilökunnan kokemuksia olisi tutkittu kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja siihen puuttumiseen liittyen.

On huomioitava, ettei tutkimuksemme antanut vastauksia yksittäisten koulujen henkilökunnan kokemuksista sekä siitä, miten eri koulujen välillä henkilökunta eroaa näissä kokemuksissaan. Lisäksi merkittävänä rajoituksena voidaan pitää sitä, ettei tällä tutkimuksella saatu selvitettyä, miten koulut toteuttivat eri ohjelmia ja oliko nämä ohjelmat viety selkeästi koko koulun tasolle. Voidaan pohdita, olisiko jokin muukin näistä ohjelmista koettu paremmin, mikäli se olisi toteutettu laadukkaasti ja mielletty lähtökohtaisesti koko koulun yhteiseksi kiusaamisen vastaiseksi ohjelmaksi. Tulee myös ottaa huomioon, että havaitsemamme yhteydet esimerkiksi ohjelmien osalta ovat korrelaatioita, joten niiden perusteella ei voida tehdä päätelmiä syy-seuraussuhteista. Korrelaatiot ohjelmien välillä voivat liittyä siihen, että vastaaja on valinnut kaksi ohjelmaa, koska ne molemmat ovat käytössä hänen koulussaan. Tämän takia osa korrelaatioista voi korostua suhteettoman paljon. Lisäksi tulee ottaa huomioon, että tutkimme aineistoa ainoastaan yksilötasolla, jolloin tutkimuksen tulokset voivat vääristyä ja etenkin suurien koulujen vastaukset voivat korostua.

Jatkotutkimuksissa olisi tärkeää kiinnittää huomiota aineiston edustavuuteen alueellisesti ja ammattiryhmittäin sekä siihen, että vastausmäärät olisivat suurempia. Tällöin kouluja ja eri ammattiryhmiä koulun sisällä voitaisiin vertailla paremmin. Yhtenä jatkotutkimuksena ehdotammekin, että tutkittaisiin yksittäisten koulujen henkilökunnan kokemuksia esimerkiksi laadullisin tutkimusmenetelmin. Koulujen väliset erot henkilökunnan kokemuksessa olisi myös hyvä

jatkotutkimuksen aihe, sillä tässä tutkimuksessa emme saaneet siihen vastauksia. Lisäksi olisi hyödyllistä tutkia jatkossa sitä, miten eri koulut ja henkilökunta toteuttavat kiusaamisen vastaisia ohjelmia. Näyttöön perustuvien kiusaamisen vastaisten ohjelmien on nimittäin havaittu vähentävän kiusaamista tehokkaammin verrattaessa koulujen omiin toimintamalleihin ja tärkeäksi on todettu myös kiinnittää huomiota siihen, miten näitä kiusaamisen vastaisia ohjelmia käytetään (Johander ym., 2020).

4.3 Johtopäätökset ja käytännön sovellukset

Tutkimuksemme tulokset osoittivat, että rehtoreiden kokemukset erosivat merkittävästi muista henkilöstöryhmistä. Tuloksemme osoittivat myös, että alakoulun henkilökunta kokee yhtenäiskoulun henkilökuntaa enemmän, että heillä on koko koulun yhteinen malli kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. KiVa Koulu -ohjelma osoittautui tutkimuksemme mukaan ainoaksi ohjelmaksi, jolla oli merkitystä henkilökunnan kokemukseen koko koulun yhteisestä mallista kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja siihen puuttumiseen liittyen.

Tutkielma korostaa sitä, kuinka tärkeää on, että kouluilla on koko koulun yhteinen lähestymistapa kiusaamiseen. Korostamme myös kiusaamisilmion ymmärtämistä, sillä kiusaamisen vastaisen ohjelman toteuttaminen vaatii yhteisen ymmärryksen siitä, mikä on kiusaamista (Gaffney ym., 2021) sekä miten se vaikuttaa vertaisiin (Menesini & Salmivalli, 2017; Swearer ym., 2006). Tutkimuksemme koulujen henkilökunta arvioi yhteiset kiusaamisen vastaiset mallit melko korkeiksi, mutta erot ryhmien välillä tulisi kuitenkin ottaa huomioon. Kiusaamisen vakavuutta aliarvioidaan usein ja opettajien riittämätön koulutus kiusaamisen suhteen viittaa siihen, että vielä on paljon ymmärrettävää ja käsiteltävää (Green, 2021).

Tutkimuksemme antoi arvokasta tietoa siitä, miten eri henkilöstöryhmät kokevat kouluilla yhteisen mallin kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja kiusaamiseen puuttumiseen liittyen. Tutkimuksemme mukaan muu henkilökunta erosi joltain osin rehtoreiden kokemuksista sekä yhtenäiskoulun henkilökunta koki

alakoulun henkilökuntaa heikommin heillä olevan koko koulun yhteinen malli kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. HavaitSIMME, että suurin osa koulun demografisista tekijöistä sekä kiusaamisen vastaisista ohjelmista eivät olleet yhteydessä henkilökunnan kokemuksiin kiusaamisen ennaltaehkäisyssä tai siihen puuttumisessa. Tutkimuksemme vahvisti tietoa siitä, että muita kiusaamisen vastaisia ohjelmia, lukuun ottamatta KiVa Koulu -ohjelmaa, tulisi kehittää vielä enemmän koko koulun yhteisiksi ohjelmiksi, sillä koulun yhteiset ohjelmat sekä henkilökunnan kouluttaminen on todettu tehokkaammaksi kiusaamisen vähentämisessä (Gaffney ym., 2021; Waasdorp ym., 2021).

LÄHTEET

- Appelqvist-Schmidlechner, K., Liski, A., Kampman, M. & Yhteispeli-työryhmä. (2015). *Yhteispeli. Arviointitutkimus menetelmien turvallisuudesta, soveltuvuudesta ja koetusta hyödyistä*. Työpaperi 9/2015. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-371-0>
- Aseman lapset ry. (18.10.2021). *Friends – Tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelu osaksi arkea*. <https://asemanlapset.fi/toimintamuotomme/friends/>
- Baldry, A. C. (2004.) The impact of direct and indirect bullying on the mental and physical health of Italian youngsters. *Aggressive behavior*, 30, 343-355. <https://doi.org/10.1002/ab.20043>
- Barrett, P. M., Dadds, M. R. & Rapee, R. M. (1996). Family treatment of childhood anxiety: A controlled trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64(2), 333–342. <https://doi.org/10.1037//0022-006x.64.2.333>
- Barrett, P. M. & Turner, C. M. (2001). Prevention of anxiety symptoms in primary school children: Preliminary results from a universal trial. *British Journal of Clinical Psychology*, 40(4), 399–410. <https://doi.org/10.1348/014466501163887>
- Björklund, K., Liski, A., Samposalo, H., Lidblom, J., Hella, J., Huhtinen, H., Ojala, T., Alasuvanto, P., Koskinen, H-L., Kiviruusu, O., Hemminki, E., Punamäki, R-L., Sund, R., Solantaus, T. & Santalahti, P. (2014). "Together at school" - a school-based intervention program to promote socio-emotional skills and mental health in children: study protocol for a cluster randomized controlled trial. *BMC Public Health* 2014, 14(1042). <http://www.biomedcentral.com/1471-2458/14/1042>
- Capp, G., Astor, R. & Gilreath, T. (2020). Advancing a conceptual and empirical model of school climate for school staff in California. *Journal of School Violence*, 19(2), 107–121. <https://doi.org/10.1080/15388220.2018.1532298>
- Capp, G., Astor, R. & Gilreath, T. (2021). Exploring patterns of positive and negative school climate experiences among staff members in California.

Journal of School Violence, 20(2), 153–

166. <https://doi.org/10.1080/15388220.2020.1862673>

Elo, S. & Lamberg, K. (2018). *Kiusaamisen ehkäisy sekä työrauhan edistäminen varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella.*

Loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriö.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-562-4>

Elämisentaitoja Lions Quest (1.6.2021). *Koulutus pähkinänkuoressa - työkaluja lasten ja nuorten itseluottamuksen, tunne-, ja vuorovaikutus- ja päätöksentekotaitojen sekä hyvinvointiosaamisen vahvistamiseen.*

<https://www.lions.fi/lions-quest/opettajalle/mita-elamisentaitoja-lions-quest-koulutus-on/>

Espelage, E. (2014). Ecological theory: preventing youth bullying, aggression, and victimization. *Theory into practise*, 53(4), 257-264.

<https://doi.org/10.1080/00405841.2014.947216>

Friends Resilience. (18.10.2021). *The Friends program.*

<https://friendsresilience.org/>

Gaffney, H., Ttofi, M. M. & Farrington, D. P. (2021). What works in anti-bullying programs? Analysis of effective intervention components. *Journal of School Psychology*, 85, 37–56. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2020.12.002>

Garandean, C. F. (2014). *School Bullies' Quest for Power: Implications for Group Dynamics and Intervention* [väitöskirja, Turun yliopisto].

Garandean, C. F. & Cillessen, A. H. N. (2006). From indirect aggression to invisible aggression: A conceptual view on bullying and peer group manipulation. *Aggression and Violent Behavior*, 11(6), 612–625.

<https://doi.org/10.1016/j.avb.2005.08.005>

Garandean, C., Poskiparta, E. & Salmivalli, C. (2014). Tackling Acute Cases of School Bullying in the KiVa Anti-Bullying Program: A Comparison of Two Approaches. *Journal of abnormal child psychology*, 42, 981–991.

<https://doi.org/10.1007/s10802-014-9861-1>

Gellin, M. (2018). Mediation in Finnish Schools: From Conflicts to Restoration.

Teoksessa Nylund, A., Ervasti, K., & Adrian, L. (toim.), *Nordic Mediation*

Research (s. 247-266). SpringerOpen. https://doi.org/10.1007/978-3-319-73019-6_13

- Gellin, M. & Johansson, J. (2019). *Verso-ohjelman tilastoraportti 2018. Suomen sovittelufoorumi ry:n tilasto VERSO-ohjelman tuottamasta varhaiskasvatussyksiköiden, koulujen ja oppilaitosten sovittelutoiminnasta*. Suomen sovittelufoorumi ry, 2019.
- Gellin, M. (2019). *Restoratiivinen lähestymistapa ja sovittelu peruskoulukontekstissa. Kohti eheyttävän kohtaamisen toimintakulttuuria*. [väitöskirja, Lapin yliopisto].
- Gellin, M. (2021). *Sovittelu kouluissa, oppilaitoksissa ja päiväkodeissa*. Teoksessa Kantonen, H., Hännikäinen-Uutela, A-L. & Kiilakoski, T. (toim.), *Nuorisotyötä kouluissa ja oppilaitoksissa* (s. 40-46). Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-344-372-3>
- Gol-Guven, M. (2016). The Effectiveness of the Lions Quest Program: Skills for Growing on school climate, students' behaviors, perceptions of school, and conflict resolution skills. *European Early Childhood Education Research Journal*, 25(4), 575-594. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2016.1182311>
- Green, V. (2021). The role of teachers. Teoksessa Smith, P. & O'Higgins Norman, J. (toim.), *The Wiley Blackwell Handbook of Bullying: a comprehensive and international review of research and intervention* (s. 333-350). John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781118482650.ch52>
- Hellström, L., Thornberg, R. & Espelage, D. L. (2021). Definitions of bullying. Teoksessa Smith, P. & O'Higgins Norman, J. (toim.), *The Wiley Blackwell Handbook of Bullying: a comprehensive and international review of research and intervention* (s. 2-21). John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781118482650.ch1>
- Herkama, S., Saarento, S. & Salmivalli, C. (2017). The KiVa Antibullying Program: Lessons learned and future directions. Teoksessa Sturmeijer, P. (toim.), *The Wiley Handbook of Violence and Aggression* (s. 1-12). John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781119057574.whbva124>

- Herkama, S., Kontio, M., Sainio, M., Turunen, T., Poskiparta, E. & Salmivalli C. (2022). Facilitators and barriers to the sustainability of a school-based bullying prevention program. *Prevention Science*.
<https://doi.org/10.1007/s11121-022-01368-2>
- Herne, K. (2014). 'It's the parents': re-presenting parents in school bullying research. *Critical studies in education*, 57(2), 254-270.
<http://dx.doi.org/10.1080/17508487.2014.988635>
- Hong, J. S. & Espelage, D. L. (2012). A review of research on bullying and peer victimization in school: An ecological system analysis. *Aggression and Violent Behavior*, 17(4), 311-322. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2012.03.003>
- Huitsing, G., Lodder, G., Browne, W., Oldenburg, B. Van der Ploeg, R. & Veenstra, R. (2020). A Large-scale replication of the effectiveness of the KiVa Antibullying Program: a randomized controlled trial in the Netherlands. *Prevention Science: The Official Journal of the Society for Prevention Research*, 21(5), 627-638. <https://doi.org/10.1007/s11121-020-01116-4>
- Härkönen, U. (2007). Teorian ja tutkimuskohteen vuorovaikutus - Bronfenbrennerin ekologinen systeemiteoria ihmisen kehittymisestä. Teoksessa Niikko, A., Pellikka, I., & Savolainen, E. (toim.), *Oppimista, opetusta, monitieteisyyttä - Kirjoituksia Kuninkaankartanonmäeltä* (s. 21-39). Savonlinnan opettajankoulutuslaitos.
- Johander, E., Turunen, T., Garandeanu, C. & Salmivalli, C. (2020). Different approaches to address bullying in KiVa schools: Adherence to guidelines, strategies implemented, and outcomes obtained. *Prevention Science* (2021) 22, 299-310. <https://doi.org/10.1007/s11121-020-01178-4>
- Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. (11.4.2022). *Kiusaamista ehkäisevien sekä hyvinvointia ja työrauhaa parantavien menetelmien arviointi*.
<https://karvi.fi/esi-ja-perusopetus/teema-ja-jarjestelmaarvioinnit/kiusaamista-ehkaisevien-seka-hyvinvointia-ja-työrauhaa-parantavien-menetelmien-arviointi/>

- Kiilakoski, T. (2009). "Parempihan se on että sovitellaan ku että ei sovitella." *Vertaissovittelu, konfliktit ja koulukulttuuri. Vertaissovittelun ulkopuolinen arviointiraportti.* (Verkkojulkaisuja 30). Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura, 2009.
- Kiviruusu, O., Björklund, K., Koskinen, H-L., Liski, A., Lindblom, J., Kuoppamäki, H., Alasuvanto, P., Ojala, T., Samposalo, H., Harmes, N., Hemminki, E., Punamäki, R-J., Sund, R. & Santalahti, P. (2016). Short-term effects of the "Together at School" intervention program on children's socio-emotional skills: a cluster randomized controlled trial. *BMC Psychology*, 4(27). <https://doi.org/10.1186/s40359-016-0133-4>
- Kollerová, L., Soukup, P., Strohmeier, D. & Caravita, S. C. S. (2021). Teachers' active responses to bullying: Does the school collegial climate make a difference? *European Journal of Developmental Psychology*, 18(6), 912–927. <https://doi.org/10.1080/17405629.2020.1865145>
- Kopaneva, I., & Sias, P. M. (2015). Lost in translation: Employee and organization construction of mission and vision. *Management Quarterly*, 29(3), 358–384. <https://doi.org/10.1177/0893318915581648>
- Kärnä, A., Voeten, M., Little, T. D., Alanen, E., Poskiparta, E. & Salmivalli, C. (2012). Effectiveness of the KiVa Antibullying Program: Grades 1–3 and 7–9. *Journal of Educational Psychology*, 105(2), 535–551. Advance online publication. <https://doi.org/10.1037/a0030417>
- Kärnä, A., Voeten, M., Little, T. D., Poskiparta, E., Kaljonen, A. & Salmivalli, C. (2011). A large-scale evaluation of the KiVa anti-bullying program: Grades 4–6. *Child Development*, 82, 311–330. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01557.x>
- Kärnä, A., Voeten, M., Little, T. D., Poskiparta, E., Alanen, E. & Salmivalli, C. (2011). Going to Scale: A Nonrandomized Nationwide Trial of the KiVa Antibullying Program for Grades 1–9. *Journal of consulting and clinical psychology*, 79, 796–805. <https://doi.org/10.1037/a0025740>
- Laitinen, K., Haanpää, S., France, L. & Lahtinen, M. (2020). *Kiusaamisen vastainen työ kouluissa ja oppilaitoksissa.* Opetushallitus.

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/kiusaamisen_vastainen_tyo_kouluissa_ja_oppilaitoksissa.pdf

- Lindblom, J., Kampman, M., Ojala, T. & Solantaus, T. (2015). Yhteispelin tieteellinen perusta. Teoksessa Kampman, M., Solantaus, T., Anttila, N., Ojala, T., Santalahti, P. & Yhteispeli-työryhmä (toim.), *Yhteispeli koulussa. Opas hyvinvoinnin ja vuorovaikutuksen vahvistamiseen* (s. 221-246). (Alkuperäinen julkaisu Solantaus, T., Lindblom, J., Ojala, T. & Kampman, M. (2015). *Yhteispelin toimintatapojen kehittäminen ja teoriatausta*. Työpaperi 34/2015. Terveystieteiden tutkimuskeskus, Jyväskylän yliopisto.) Juvenes print - Suomen yliopistopaino Oy. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-586-8>
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. (15.10.2021). *Kummioppilastoiminta*. <https://www.mll.fi/ammattilaisille/kouluille-ja-oppilaitoksille/kummioppilastoiminta/>
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. (2016). *Kummioppilastoiminnan opas*. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. <https://cdn.mll.fi/prod/2017/06/30141806/Kummioppilastoiminnan-opas.pdf>
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. (22.11.2021). *Tukioppilastoiminta*. <https://www.mll.fi/ammattilaisille/kouluille-ja-oppilaitoksille/tukioppilastoiminta/>
- Mazzone, A., Kollerova, L. & O'Higgins Norman, J. (2021). Teachers' attitudes toward bullying: What do we know, and where do we go from here? Teoksessa Smith, P. & O'Higgins Norman, J. (toim.), *The Wiley Blackwell Handbook of Bullying: a comprehensive and international review of research and intervention* (s. 139-157). John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781118482650.ch8>
- Menesini, E. & Salmivalli, C. (2017). Bullying in schools: the state of knowledge and effective interventions. *Psychology, Health & Medicine*, 22,(1), 240–253. <https://doi.org/10.1080/13548506.2017.1279740>
- Metsämuuronen, J. (2009). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. (4. laitos, 1. painos). Gummerus.

- MTV. (4.12.2021). *Kynttilät syttyivät Koskelan murhan uhrille muistopäivänä: Opettaja muistelee persoonallista ja hauskaa poikaa lämmöllä - "Hän jää elämään muistoissamme"*. Mtv-uutiset.
<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/koskelan-raa-asta-murhasta-vuosi-uhrin-opettajat-muistavat-persoonallista-ja-hauskaa-poikaa-lammolla-han-jaa-elamaan-muistoissamme/8304276#gs.x58rsj>
- Nummenmaa, L. (2009). *Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät*. (uud. laitos, 1. painos). Tammi.
- Olweus, D. (1992). *Kiusaaminen koulussa*. Otava.
- Opetushallitus (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Määräykset ja ohjeet 96. Opetushallitus.
- Oppilas- ja opiskeluhuoltolaki 30.12.2013/1287.
- Pennanen, M. & Joronen, K. (2007). *Koulupohjaisen Syrjäytymiskehityksen ehkäisy (SYKE) -pilottihankkeen loppuraportti*. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B 23/2007.
- Perusopetuslaki 21.8.1998/628.
- Saarento, S., Kärnä, A., Hodges, E. & Salmivalli, C. (2013). Student-, classroom-, and school-level risk factors for victimization. *Journal of School Psychology, 51*(1), 421-434. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2013.02.002>
- Saarento, S., Garandeau, C. F. & Salmivalli, C. (2015). Classroom- and school-level contributions to bullying and victimization: A review. *Journal of Community & Applied Social Psychology, 25*(3), 204-218.
<https://doi.org/10.1002/casp.2207>
- Saarento, S. & Salmivalli, C. (2015). The role of classroom peer ecology and bystanders' responses in bullying. *Child development perspectives, 9*(3), 201-205. <https://doi.org/10.1111/cdep.12140>
- Sainio, M., Herkama, S., Kontio, M. & Salmivalli, C. (2019). KiVa anti-bullying programme. Teoksessa Smith, P. K. (toim.), *Making an Impact on School Bullying: Interventions and Recommendations* (s. 45-66). UK: Routledge.
- Sainio, M., Herkama, S., Turunen, T., Rönkkö, M., Kontio, M., Poskiparta, E. & Salmivalli, C. (2020). Sustainable antibullying program implementation:

- School profiles and predictors. *Scandinavian Journal of Psychology*, 61(1), 132–142. <https://doi.org/10.1111/sjop.12487>
- Sainio, M. & Hämeenaho, P. (2020a). *Koulun hyvinvointityön ja työyhteisön hyvinvoinnin raportti 2020 Keski-Suomi*. Jyväskylän yliopisto.
- Sainio, M. & Hämeenaho, P. (28.5.2020b). Yhteistyöllä hyvinvointia kouluuyhteisöön: Tutkimushankkeessa edistetään koulujen hyvinvointityötä Keski-Suomessa. *KEHO-blogi*.
<https://kehofinland.fi/fi/yhteistyolla-hyvinvointia-kouluuyhteisoon>.
- Salmivalli, C., Laninga-Wijnen, L., Malamut, S. T. & Garandeau, C. F. (2021). Bullying prevention in adolescence: Solutions and new challenges from the past decade. *Journal of Research on Adolescence*, 31(4), 1023–1046.
<https://doi.org/10.1111/jora.12688>
- Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 15(2), 112–120. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2009.08.007>
- Salmivalli, C., Laninga-Wijnen, L., Malamut, S. T., & Garandeau, C. F. (2021). Bullying prevention in adolescence: Solutions and new challenges from the past decade. *Journal of Research on Adolescence*, 31(4), 1023–1046.
<https://doi.org/10.1111/jora.12688>
- Shortt, A. L., Barrett, P. M. & Fox T. L. (2001). Evaluating the FRIENDS Program: A cognitive-behavioral group treatment for anxious children and their parents. *Journal of Clinical Child Psychology*, 30, 525–535.
https://doi.org/10.1207/s15374424jccp3004_09
- Smith, J. D., Schneider, B. H., Smith, P. K. & Ananiadou, K. (2004). The Effectiveness of Whole-School Antibullying Programs: A Synthesis of Evaluation Research. *School Psychology Review*, 33(4), 547–560.
<http://dx.doi.org/10.1080/02796015.2004.12086267>
- Solantaus, T., Lindblom, J., Ojala, T. & Kampman, M. (2015). *Yhteispelin toimintatapojen kehittäminen ja teoriatausta*. Työpaperi 34/2015. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-583-7>
- Suomen Lions-liitto ry. (25.8.2021). *Elämisentaitoja Lions Quest*.
<https://www.lions.fi/toiminta/lapset-ja-nuoret/lions-quest/>

- Stallard, P., Simpson, N., Anderson, S., Carter, T., Osborn, C. & Bush, S. (2005) An Evaluation of the FRIENDS programme: A Cognitive Behavior Therapy Intervention to Promote Emotional Resilience. *Archives of Disease in Childhood* 90(10), 1016–1019. <https://doi.org/10.1136/adc.2004.068163>
- Swearer, S., Peugh, J., Espelage, D., Siebecker, A. B., Kingsbury, W. L. & Bevens, K. S. (2006). A social-ecological model for bullying prevention and intervention in early adolescence. Teoksessa Jimerson, S. R. & Furlong, M. J. (toim.), *The Handbook of School Violence and School Safety: From Research to Practice*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Talvio, M., Berg, M., Ketonen, E., Komulainen, E. & Lonka, K. (2015). Progress in Teachers' Readiness to Promote Positive Youth Development among Students during the Lions Quest Teaching workshop. *Journal of Education and Training Studies*, 3(6), 1-13. <http://dx.doi.org/10.11114/jets.v3i6.869>
- Talvio, M. & Lonka, K. (2013). International variation in perceiving goals of a youth development programme (Lions Quest). *The European Journal of Social & Behavioural Sciences*, 6(3), 1057-1065. <http://dx.doi.org/10.15405/ejsbs.82>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (1.10.2021). *Kouluterveyskysely 2017-2021*.
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk4/summary_trendi2?alue1_0=600836&mittarit_0=199799&mittarit_1=199900&mittarit_2=200132#
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2012). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittelyminen Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf

- Ttofi, M. M. & Farrington, D. P. (2011). Effectiveness of school-based programs to reduce bullying: A systematic and meta-analytic review. *Journal of Experimental Criminology*, 7(1), 27–56. <https://doi.org/10.1007/s11292-010-9109-1>
- Voight, A., Hanson, T., O'malley, M. & Adekanye, L. (2015). The racial school climate gap: Withinschool disparities in students' experiences of safety, support, and connectedness. *American Journal of Community Psychology*, 56(3-4), 252–267. <https://doi.org/10.1007/s10464-015-9751-x>
- Waasdorp, T. E., Fu, R., Perepezko, A. L. & Bradshaw, C. P. (2021). The role of bullying-related policies: Understanding how school staff respond to bullying situations. *European Journal of Developmental Psychology*, 18(6), 880–895. <https://doi.org/10.1080/17405629.2021.1889503>
- Yun, H.-Y. & Salmivalli, C. (2021). The KiVa Anti-Bullying Program: From Nationwide Rollout to International Implementation. Teoksessa Smith, P. & O'Higgins Norman, J. (toim.), *The Wiley Blackwell Handbook of Bullying: a comprehensive and international review of research and intervention* (s. 430-449). John Wiley & Sons, Ltd.
<https://doi.org/10.1002/9781118482650.ch57>